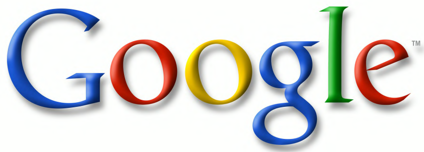
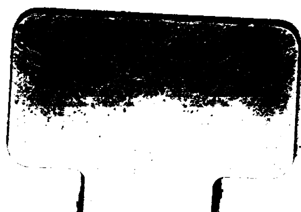

A

PÁRBAJ.

IRTA:

Ifj. dr. VUTKOVICH SÁNDOR.

POZSONY.
AZ EGGENBERGER-féle (HOFFMANN ÉS MOLNÁR) KÖNYVKERESKEDÉS
BIZOMÁNYA BUDAPESTEN.
1895

Ára: 1 forint.

FOR TX ✓

A

PÁRBAJ.

IRTA:

Ifj. dr. VUTKOVICH SÁNDOR.

POZSONY.
AZ EGGENBERGER-féle (HOFFMANN ÉS MOLNÁR) KÖNYVKERESKEDÉS
BIZOMÁNYA BUDAPESTEN.
1895.

WIGAND F. K. KÖNYVNYOMDÁJA, POZSONYBAN.

Méltóságos

Leövey Sándor

ministeri tanácsos urnak

mély tisztelete jeléül ajánlja

A szerző.

Méltóságos Uram!

Ez a szerény kis mü Méltóságodnak köszöni megjelenését. Megirására ugyanis Méltóságod adta az impulzust. Kérem fogadja kegyesen.

Pozsonyban, 1895. június végén.

Ifj. dr. Vutkovich Sándor.

BEVEZETÉS.

A párbaj kétségtelenül a legrégibb, a legvitatottabb és a legkimeríthetetlenebb kérdések egyike. A büntető jog gazdag irodalma egész könyvtárra való művel dicsekedhetik, melyek mind megannyian e nehéz *társadalmi* problema megoldásával foglalkoznak. Ez a kérdés oly általános érdekű, s oly mélységes vizsgálódásokra ad alkalmat, hogy nem is lehet azon csodálkozni, hogy annyi fényes elme tette mind a multban, mind pedig a jelenben kutatása tárgyává. Alig ad egy kérdésnek a megoldása is annyi gondot a törvényalkotóknak, mint épen a párbajé. Ennek oka abban rejlik,

hogy a párbaj még nem is oly régen — alig néhány száz éve — épenséggel nem volt büntetve, sőt mi több, megengedett, jogos cselekvény számba ment. A közvélemény még mai nap is bizonyos bűvös nimbussal övezi a párbaj hőseit s csak egy-egy *rémesebb* eset alkalmával zúdul fel ellene. A bölcsészek és a társadalmi kérdésekkel foglalkozók már rég megindították ellene az irtó harcot, de bizony, mi tűrés-tagadás, az eredmény jó formán a semmivel azonos. A pápák és a tridenti zsinat anathémai, a vallás tilalmai, a fejedelmek drákói rendeletei s a legszigorúbb törvények mind hiábavalóknak bizonyultak a társadalom balitéletével szemben. Egyetlen egy országban sikerült csak a párbajt kiküszöbölni, t. i. *Angliában*, a hol maga *Albert* herceg, Victoria királyné férje állott a mozgalom élére és kivitte, hogy az angol hadsereg hadicikkelyei közé már egy félszázaddal ezelőtt — 1844-ben — a következő toldalék került:

„becsületes emberek jelleméhez méltó, hogy „bocsánatot kérjenek az általuk elkövetett „sértésekért és készek legyenek hibájukat jóvá

„tenni, másrészt illő a másik félnek, hogy az „ellene elkövetett sértés esetében a felajánlott bocsánatkérést őszinte szívvel és nyiltan „megbocsássa.“

Albert herceg ezután megalapította az „*Anti-duelling Clubot*“, melybe minden tiszt belépett s így e lépésével kötelezte magát, hogy párbajt nem vív. A kedvező eredmény nem is maradt el. Anglia, mely azelőtt ép oly kedvenc fészke volt a párbajoknak, mint a continens, — ma már csak hírből ismeri a lovagias idők e maradványát. Angliában ez idő óta nem tündöklik hősi fényben a párbajozó, hanem egyszerűen — *nevetséges*. A continensen azonban még beláthatatlan messzeségben lebeg az az idő, midőn a párbaj *számüzve* lesz. Minden állam törvényhozása — úgy szólván — tanácstalanul áll e fontos kérdéssel szemben. A külföldi büntető codexekbe vetett egyetlen pillantás meggyőzhet minket arról, hogy majdnem minden egyes részletre nézve szembetűnően nagy az eltérés. Míg némely országban az emberölésre, esetleg még a gyilkosságra szabott büntetéssel sujtják a

tilalom áthágóit, addig másutt aránytalanul enyhén fenyítik meg. *Montenegróban* meg épenséggel meg is van engedve, *csak az van kikötve, hogy se segédek, se pedig más tanuk ne legyenek jelen ezen a formalis „Cavalleria Rusticaná"-n.*

* * *

A párbaj az ujabb idők szüleménye.

A pogány kulturállamok — Görögország, Róma — nem ismerték a megsértett becsület helyreállításának ezt a módját.

A kereszténység nyomában fejlődött lovagias szellem teremtette meg a becsületnek modern alakját, mely a régivel szemben a személy individualitását tette bálványává és annak védelmére honosította meg a párbajt.

Az antik állam polgára csak is az államban és állammal emelkedett érvényre s fogalma sem volt arról az individualitásról, mely a modern állam polgárait jellemzi. Az ily formán támadt párbaj a lovag-világ palladiumává vált s a continensen mind mai napig elengedhetetlen kelléke az úgynevezett lovagiasságnak.

A középkor első századaiban az egyház sem akadályozta a lovagok küzdelmét. A lovag az úrvacsora felvétele után az evangeliummal lépett a küzdő térre s e szavakkal fohászkodott az Éghez: „Ecce me paratum cum evangelio et scuto et fuste.“ Hiteles adatok tanuskodnak arról is, hogy a fejedelmek még a püspököknek is megengedték, hogy fegyverrel intézzék el a köztük fenforgó differentiákat. A régi misés könyvekben külön miseformák is találhatók: az u. n. „*Missa pro duello.*“

A lovagi párbaj hydrájának nem kevesebb mint hat feje volt: *az ököljog*, *a vérboszú*, *a családi fehde*, *a törvényszéki párbaj* (*istenitélet*), *politikai boszúpárbaj* és *a lovagjáték*. A XII. századig majdnem mindenütt nemesi kiváltságnak tekintették ezt a lovagias intézményt. Századokon keresztül bizonyítási eszközkép szerepelt a törvényszékek előtt lefolyt perekben. A XVI. században azonban bűntettnek minősítették s majdnem mindenütt súlyos büntetést szabtak a tilalom megszegőire.

Nem tekintették azonban egyelőre mindenütt

külön álló büntettnek Legtöbb helyen az emberölési büntettek egyik alfajaként szerepelt. Franciaországban XIV. Lajos alatt a „lèse-majesté“ fogalma alá vonták s halál bekövetkezte esetén halállal és jószágvesztéssel büntették meg.

Csak a XVII. és még inkább a XVIII. században ismerték el a párbajt, mint önálló bűncselekvényt s mai nap is mint „crimen (v. delictum) sui generis“ szerepel a legtöbb államban. Nem hiányzanak oly államok sem, a hol nem ismernek külön párbaj-vétséget, így pl. Anglia, hol a párbajban okozott halál a körülményekhez képest gyilkosság vagy emberölés tényálladékát állapítja meg.

Nem rég nagy sensátiót keltett Európaszerte, hogy Belgium is, mely mindeddig aránylag enyhén büntette a párbajt, drákói szigorúságú büntetéseket készül szabni a párbajozókra.

A mai társadalmi felfogás szerint azonban alig lehet valami üdvös eredményt várni ezektől az intézkedésektől. Mindaddig, míg a társadalom hősi erénynek tartja a párviadalt, addig aligha lehet remélni, hogy eltünjék a társas élet árnyai közül.

Két évvel ezelőtt a nagyváradi halálos párviadal alkalmából a hazai sajtó tekintélyes része is azt sürgette, hogy igen szigorú törvényeket kell alkotni a párviadal és becsületsértés ellen, mi több, találkoztak olyanok is, kik azt követelték, hogy a ki párbajban öl, azt úgy büntessék, mint a gyilkost. *Wlassits* Gyula a *„Magyar társadalom és a párviadal"* cimű cikkében[1]) helyesen jegyzi meg, hogy a büntetés felemelésével *nem lehet* korlátozni a párviadalt.

„Megpróbálták azt már másutt is és — sikertelenül. A büntetéstől való félelem vissza nem riaszt a párviadaltól, ha a társadalom továbbra is úgy állítja fel a kérdést: vagy kiállsz és megverekszel: vagy kigolyóz a casinó, elveszted tiszti bojtodat, erkölcsi halott vagy, tisztességes testület tagja tovább nem lehetsz. Ily alternativa mellett egyenesen képtelenség a tulszigorú büntetés, hisz az enyhe büntetési rendszer mellett sem valóban komoly a párviadalról szóló fejezet. A társadalomban élő közfelfogás hatalma előtt kénytelen meghajolni a nyomorult individuum."

[1]) Olv. Magyar Ujság 1893. szept. 24.

külön álló büntettnek Legtöbb helyen az emberölési büntettek egyik alfajaként szerepelt. Franciaországban XIV. Lajos alatt a „lèse-majesté“ fogalma alá vonták s halál bekövetkezte esetén halállal és jószágvesztéssel büntették meg.

Csak a XVII. és még inkább a XVIII. században ismerték el a párbajt, mint önálló bűncselekvényt s mai nap is mint „crimen (v. delictum) sui generis“ szerepel a legtöbb államban. Nem hiányzanak oly államok sem, a hol nem ismernek külön párbaj-vétséget, így pl. Anglia, hol a párbajban okozott halál a körülményekhez képest gyilkosság vagy emberölés tényálladékát állapítja meg.

Nem rég nagy sensátiót keltett Európaszerte, hogy Belgium is, mely mindeddig aránylag enyhén büntette a párbajt, drákói szigorúságú büntetéseket készül szabni a párbajozókra.

A mai társadalmi felfogás szerint azonban alig lehet valami üdvös eredményt várni ezektől az intézkedésektől. Mindaddig, míg a társadalom hősi erénynek tartja a párviadalt, addig aligha lehet remélni, hogy eltünjék a társas élet árnyai közül.

Két évvel ezelőtt a nagyváradi halálos párviadal alkalmából a hazai sajtó tekintélyes része is azt sürgette, hogy igen szigorú törvényeket kell alkotni a párviadal és becsületsértés ellen, mi több, találkoztak olyanok is, kik azt követelték, hogy a ki párbajban öl, azt úgy büntessék, mint a gyilkost. *Wlassits* Gyula a „*Magyar társadalom és a párviadal*" című cikkében[1]) helyesen jegyzi meg, hogy a büntetés felemelésével *nem lehet* korlátozni a párviadalt.

„*Megpróbálták azt már másutt is és — sikertelenül. A büntetéstől való félelem vissza nem riaszt a párviadaltól, ha a társadalom továbbra is úgy állítja fel a kérdést: vagy kiállsz és megverekszel: vagy kigolyóz a casinó, elveszted tiszti bojtodat, erkölcsi halott vagy, tisztességes testület tagja tovább nem lehetsz. Ily alternativa mellett egyenesen képtelenség a tulszigorú büntetés, hisz az enyhe büntetési rendszer mellett sem valóban komoly a párviadalról szóló fejezet. A társadalomban élő közfelfogás hatalma előtt kénytelen meghajolni a nyomorult individuum.*"

---

[1]) Olv. Magyar Ujság 1893. szept. 24.

külön álló büntettnek Legtöbb helyen az emberölési büntettek egyik alfajaként szerepelt. Franciaországban XIV. Lajos alatt a „lèse-majesté“ fogalma alá vonták s halál bekövetkezte esetén halállal és jószágvesztéssel büntették meg.

Csak a XVII. és még inkább a XVIII. században ismerték el a párbajt, mint önálló bűncselekvényt s mai nap is mint „crimen (v. delictum) sui generis“ szerepel a legtöbb államban. Nem hiányzanak oly államok sem, a hol nem ismernek külön párbaj-vétséget, így pl. Anglia, hol a párbajban okozott halál a körülményekhez képest gyilkosság vagy emberölés tényálladékát állapítja meg.

Nem rég nagy sensátiót keltett Európaszerte, hogy Belgium is, mely mindeddig aránylag enyhén büntette a párbajt, drákói szigorúságú büntetéseket készül szabni a párbajozókra.

A mai társadalmi felfogás szerint azonban alig lehet valami üdvös eredményt várni ezektől az intézkedésektől. Mindaddig, míg a társadalom hősi erénynek tartja a párviadalt, addig aligha lehet remélni, hogy eltünjék a társas élet árnyai közül.

Két évvel ezelőtt a nagyváradi halálos párviadal alkalmából a hazai sajtó tekintélyes része is azt sürgette, hogy igen szigorú törvényeket kell alkotni a párviadal és becsületsértés ellen, mi több, találkoztak olyanok is, kik azt követelték, hogy a ki párbajban öl, azt úgy büntessék, mint a gyilkost. *Wlassits* Gyula a „*Magyar társadalom és a párviadal*“ cimű cikkében[1]) helyesen jegyzi meg, hogy a büntetés felemelésével *nem lehet* korlátozni a párviadalt.

„*Megpróbálták azt már másutt is és — sikertelenül. A büntetéstől való félelem vissza nem riaszt a párviadaltól, ha a társadalom továbbra is úgy állítja fel a kérdést: vagy kiállsz és megverekszel: vagy kigolyóz a casinó, elveszted tiszti bojtodat, erkölcsi halott vagy, tisztességes testület tagja tovább nem lehetsz. Ily alternativa mellett egyenesen képtelenség a tulszigorú büntetés, hisz az enyhe büntetési rendszer mellett sem valóban komoly a párviadalról szóló fejezet. A társadalomban élő közfelfogás hatalma előtt kénytelen meghajolni a nyomorult individuum.*“

---

[1]) Olv. Magyar Ujság 1893. szept. 24.

külön álló büntettnek Legtöbb helyen az emberölési büntettek egyik alfajaként szerepelt. Franciaországban XIV. Lajos alatt a „lèse-majesté“ fogalma alá vonták s halál bekövetkezte esetén halállal és jószágvesztéssel büntették meg.

Csak a XVII. és még inkább a XVIII. században ismerték el a párbajt, mint önálló bűncselekvényt s mai nap is mint „crimen (v. delictum) sui generis“ szerepel a legtöbb államban. Nem hiányzanak oly államok sem, a hol nem ismernek külön párbaj-vétséget, így pl. Anglia, hol a párbajban okozott halál a körülményekhez képest gyilkosság vagy emberölés tényálladékát állapítja meg.

Nem rég nagy sensátiót keltett Európaszerte, hogy Belgium is, mely mindeddig aránylag enyhén büntette a párbajt, drákói szigorúságú büntetéseket készül szabni a párbajozókra.

A mai társadalmi felfogás szerint azonban alig lehet valami üdvös eredményt várni ezektől az intézkedésektől. Mindaddig, míg a társadalom hősi erénynek tartja a párviadalt, addig aligha lehet remélni, hogy eltünjék a társas élet árnyai közül.

Két évvel ezelőtt a nagyváradi halálos párviadal alkalmából a hazai sajtó tekintélyes része is azt sürgette, hogy igen szigorú törvényeket kell alkotni a párviadal és becsületsértés ellen, mi több, találkoztak olyanok is, kik azt követelték, hogy a ki párbajban öl, azt úgy büntessék, mint a gyilkost. *Wlassits* Gyula a „*Magyar társadalom és a párviadal*" című cikkében[1]) helyesen jegyzi meg, hogy a büntetés felemelésével *nem lehet* korlátozni a párviadalt.

„*Megpróbálták azt már másutt is és — sikertelenül. A büntetéstől való félelem vissza nem riaszt a párviadaltól, ha a társadalom továbbra is úgy állítja fel a kérdést: vagy kiállsz és megverekszel: vagy kigolyóz a casinó, elveszted tiszti bojtodat, erkölcsi halott vagy, tisztességes testület tagja tovább nem lehetsz. Ily alternativa mellett egyenesen képtelenség a tulszigorú büntetés, hisz az enyhe büntetési rendszer mellett sem valóban komoly a párviadalról szóló fejezet. A társadalomban élő közfelfogás hatalma előtt kénytelen meghajolni a nyomorult individuum.*"

[1]) Olv. Magyar Ujság 1893. szept. 24.

külön álló büntettnek Legtöbb helyen az emberölési büntettek egyik alfajaként szerepelt. Franciaországban XIV. Lajos alatt a „lèse-majesté“ fogalma alá vonták s halál bekövetkezte esetén halállal és jószágvesztéssel büntették meg.

Csak a XVII. és még inkább a XVIII. században ismerték el a párbajt, mint önálló bűncselekvényt s mai nap is mint „crimen (v. delictum) sui generis“ szerepel a legtöbb államban. Nem hiányzanak oly államok sem, a hol nem ismernek külön párbaj-vétséget, így pl. Anglia, hol a párbajban okozott halál a körülményekhez képest gyilkosság vagy emberölés tényálladékát állapítja meg.

Nem rég nagy sensátiót keltett Európaszerte, hogy Belgium is, mely mindeddig aránylag enyhén büntette a párbajt, drákói szigorúságú büntetéseket késztül szabni a párbajozókra.

A mai társadalmi felfogás szerint azonban alig lehet valami üdvös eredményt várni ezektől az intézkedésektől. Mindaddig, míg a társadalom hősi erénynek tartja a párviadalt, addig aligha lehet remélni, hogy eltünjék a társas élet árnyai közül.

Két évvel ezelőtt a nagyváradi halálos párviadal alkalmából a hazai sajtó tekintélyes része is azt sürgette, hogy igen szigorú törvényeket kell alkotni a párviadal és becsületsértés ellen, mi több, találkoztak olyanok is, kik azt követelték, hogy a ki párbajban öl, azt úgy büntessék, mint a gyilkost. *Wlassits* Gyula a „*Magyar társadalom és a párviadal*" cimű cikkében[1]) helyesen jegyzi meg, hogy a büntetés felemelésével *nem lehet* korlátozni a párviadalt.

„*Megpróbálták azt már másutt is és — sikertelenül. A büntetéstől való félelem vissza nem riaszt a párviadaltól, ha a társadalom továbbra is úgy állítja fel a kérdést: vagy kiállsz és megverekszel: vagy kigolyóz a casinó, elveszted tiszti bojtodat, erkölcsi halott vagy, tisztességes testület tagja tovább nem lehetsz. Ily alternativa mellett egyenesen képtelenség a tulszigorú büntetés, hisz az enyhe büntetési rendszer mellett sem valóban komoly a párviadalról szóló fejezet. A társadalomban élő közfelfogás hatalma előtt kénytelen meghajolni a nyomorult individuum.*"

[1]) Olv. Magyar Ujság 1893. szept. 24.

Mindennap, mindenütt és épen a legelőbbkelő társadalmi osztályok hódolnak leginkább a párbaj divatjának. A törvények és társadalmi felfogás között ma napság még áthidalhatatlan örvény tátong, úgy hogy a párbajnak legelkeseredettebb elvi ellenfelei is, kik szóval és irásban küzdtek ellene, nem egyszer tesznek eleget a lovagiasság porondján a társadalom követelményeinek.

Jellemzésül szolgálhat azon eset, melyet *Châteauvillard* gróf hoz fel nagyhírű munkájában. Egy hires tábornok, ki fiatal korában maga is nem egy dolgot intézett el karddal kezében, később minden alkalommal egész vehementiával tört ki ellene. Egy ízben ugyancsak nagy hallgatóság előtt dörgött a párbaj ellen és mindenféle módon kimutatta annak barbár és esztelen voltát. Hirtelen közbeszól egy régi bajtársa: „*A te kapitány fiad szintén a te elvedet követi, felpofozták és természetesen szó nélkül dugta zsebre.*“ Erre a tábornok, ki csak az imént még a párbaj ellen dühöngött, régi cimboráját hazugnak nevezte, s másnap komoly feltételek mellett verekedett meg vele.

Nem kevésbbé érdekes *Voltaire* esete is, ki egyik életcéljául azt tűzte ki, hogy a párbajt maró satirájával annyira nevetségessé teszi, hogy mindenki óvakodni fog megverekedni. S íme egy alkalommal, midőn *Levallier* gróf, a nagy irót rendkivül érzékenyen megsértette, nem maradt más hátra, minthogy a szellemóriás, ki egész életében ezt az intézményt ostorozta, maga is meghajolt a társadalom „törpe balitélete“ előtt s karddal kezében védte meg magát annak lesujtó itélete ellen. A társadalmi kényszerhelyzet előtt ma még mindenki meghajlik:

Az ár ellen nem lehet úszni.

A párbaj története.

Ha az, a mit manapság párbajnak nevezünk, egyjelentőségű volna felebarátunk élete ellen törő, boszut lihegő veszélyeztetésével, akkor az egykorú volna az emberiséggel, melynek kebelében mindig lángolt az az állatias szenvedély, hogy sértett vagy megsértettnek tartott igazát nyers erővel, személyes elégtétel utján szerezze meg.

Kain és Abel korára kellene visszatérnünk, hogy ha erre az álláspontra akarnánk helyezkedni. Ma azonban a párbaj alatt egész más valamit értünk. A becsület modern fogalmával kell előzetesen tisztába jönnünk, hogy a párbaj lényegét megérthessük, melynek története teljességgel egy úton halad a becsületről alkotott fogalom fejlődésével. A becsület fogalma a századok folyamán igen nagy átalakuláson ment végig.

Az antik világ polgárát egészen absorbeálta

az állam. Az ókor *ζῶον πολιτικόν*-ja csak az államban és állam által érvényesült. Az egyén, mint ilyen semmi sem volt, mint az állam polgára minden.

A modern individualismus teljesen ismeretlen volt a classicus korban, hol a polgár mindent az államtól várt, nélküle pedig senki és semmi sem volt. A régieknek az volt a felfogásuk, hogy mint mindent, úgy a becsületet is csak az állam adhatja és veheti el a polgártól és továbbá, hogy az egyes ember e magasztos fogalmat semmikép sem érintheti, s embertársát attól nem foszthatja meg.

A becsület Homeros hőseinél is féltett kincs volt, de ő náluk sem az individuális becsületről volt szó, hanem a párbajaikban az egész nép jólétének és becsületének kockája dölt el. Helenáért az egész görög világ lángba borult, de Hector és Achilles párbaja még sem az individualis boszú műve, hanem két hadsereg küzdelmének kevés véráldozatba kerülő eldöntése.

Plato-nak az „*αἰτία*“-ról szóló művéből egész világosan kitűnik, hogy a görögök párbajának soha sem volt egyéni boszú vagy érdek a rúgója.

Sokrates-ről irják, hogy disputatioi közben számtalanszor tettleg is bántalmazták, ő azonban ezt a legnagyobb nyugalommal tűrte; s midőn egy alkalommal jól megrugták, egész hideg vérrel csak annyit mondott csodálkozó környezetének: „*Vajjon, ha egy szamár rugott volna meg, elmennék-e a biróhoz panaszra?*

Krates, a hires cynikus és a synopei *Diogenes* hasonló módon vélekedtek a becsületről. *Plutarchos* említi *Themistokles*-ról, hogy midőn *Eurybiades* vitatkozás közben botját emelte rá, eszébe sem jutott kardot rántani, hanem csupán csak azt mondta: „*πάταξον μὲν οὖν, ἄκουσον δέ*“, „üss, de hallgass meg.“

A Dávid és Góliáth közt lefolyt küzdelem sem tünteti föl a modern párbaj jellegét. Ma az egyén küzd egyén ellen, akkor pedig a *közcél* tudata domborodott ki.

A régi rómaiak is hasonlókép gondolkoztak a becsületről. Midőn Mariust, a Cimberek vezére Aquae Sextiae mellett vivott ütközet előtt párbajra hivta, azt felelte: „*Hogyha a Cimber megunta életét, ám akaszsza fel magát, ha pedig épenséggel meg akar viaskodni, úgy egy kiszolgált gladiatort fog rendelkezésére bocsátani.*“ S Márius csakhamar döntő hadi diadallal felelt a germán hetvenkedésre.

Seneca „De conscientia sapientis“ c. művében kimerítően tárgyalja a *„contumelia“* kérdését s azt a következtetést vonja le, hogy a bölcs figyelemre sem méltatja a sértéseket. *„At sapiens colaphis percussus, quid faciet?* — kiált fel — *quod Cato, cum illi os percussum esset: non excanduit, non vindicavit iniuriam: nec remisit quidem, sed factum negavit.“*

A rómaiak ilyetén felfogása eléggé megmagyarázhatja tehát, hogy miért maradt higgadt *Julius Caesar Cato Censorius* sértéseivel szemben és miért nem követelt *Cneius Pompeius* „elégtételt“ *Julius Caesar*-tól hasonló körülmények közepette.

A görögök és rómaiak párbajai, a homeri hősök és a Horatiusok s Curiatiusok páros harcai a *nemzeti önérzet eszményi megnyilatkozásai.* Minden fejlődő nép történetében nyomára akadunk az e fajta harcoknak, melyek azonban csupán a nemzeti önérzet és izomerő túlzott cultusának szüleményei.

A rómaiak csak a hanyatló erkölcsök korában kapták fel a gladiatorok és állatok küzdelmét, mely a zavaros politikai küzdelmek közepette, leginkább tudta elfordítani a nép figyelmét a közügyektől.

A „*Panem et circenses*"-t követelő nép már Róma hanyatlásának symptomáit jelzi. De még ebben a korban sem tisztelték a párviadalokat. A gladiator nem a becsülés, hanem a megvetés és előitélet tárgya volt.

A római jog infamiával sujtotta azt, ki e fajta életre adta magát.

Határozottan tévednek tehát azok az irók, kik a rómaiaknál lelik fel a modern párbaj csiráját.

Nemcsak a rómaiaknál, de még az ős germánoknál sem ismerték a becsületért vivott párbajt. Mint minden alacsony műveltségi fokú népnél, úgy náluk sem hiányzott a párbaj, de annak egész más jellege volt, mint a modernnak, melyet a kereszténység által terjesztett lovag szellem fejlesztett ki az idők folyamán. *Tacitus* „*Germániá*"-jában legalább semmi nyomát sem leljük annak, hogy náluk a becsület párbaj divatozott.

Tacitus érdekes leirásának egy helyéből sem következtethetjük, hogy a sajátos germán becsület megsértését vérrel mosták le.

Az a bizonyos „*furor teutonicus*" aligha vonatkozik a párbaj mániára.

Csak később fejlődött ki az a szokás és kötelesség, hogy minden fegyverforgató bár-

mikor kész volt népének és saját személyének becsületéért fegyveresen kiállani. Ezen átalakulást azonban már a kereszténység hatása eszközölte. Sokak előtt paradoxnak tünhetik fel ez az állitás, pedig historicus tény, hogy a *keresztény világnézet teremtette meg a személyes becsület fogalmát* s vele karöltve az annak önhatalmú védelmére szolgáló lovagi párbajt. Az ellenkező nézet támogatói *Máté*[1]) *evangelistára* hivatkoznak, kinél irva van, hogy Krisztus urunk tanitása szerint *„a ki megüti jobb arcodat, nyujtsd annak balarcodat is."*

Itt tehát tulajdonképen megbocsátó szeretetről volna szó, sőt mi több, ugyancsak Máté irja,[2]) hogy *„tegyünk jót azokkal, a kik gyülölnek és imádkozzunk azokért, kik üldöznek és megbántanak."*

Ez mind igaz, mert csakugyan abban áll az evangeliumi szeretet, de ezzel koránt sincs lerontva a kölcsönös tisztelet és becsület kötelessége, hisz a *tiz parancsolat 8-ik parancsolata is* tiltja, hogy felebarátunk ellen hamis tanuságot tegyünk és igy nemcsak a testi élet részesül védelemben (5-ik parancs), hanem a szellemi

---

[1]) Máté 5. 39. [2]) Máté 5. 44.

javakat is védi az isteni parancs. A felebarátunk becsületes neve törvényes védelemben részesül a rágalmazók becsületsértő piszkolódásaival szemben.

Az uj testamentomi talajon tovább fejlődik az egyén becsületének fogalma, s az emberiség eszméjével együtt mindinkább kiváló jelentőségre tett szert. A kereszténység a jogi renddel karöltve a társadalmi és egyéni becsület fogalmát is mindinkább kidomborította és bátran állítható, hogy a kereszténység elterjedésének idejében a személyes becsületet már magasztos szellemi jónak tartották. Az individualismus kifejlődése maga után vonta a párbaj meghonosodását.

A középkori „*duellum*“ semmi egyebet sem jelentett mint „*bellum*“, mely a két fél között folyt le. Azonban a duellum kifejlődésének is *több phasisa* volt. Az intézmény alapja kétségtelenül az *ököljogon* sarkalt. Jellemzőleg mondja a germanokról Tacitus: „*Náluk tunyaság izzadással keresni azt, mit vérrel lehet megszerezni.*“ Az ököljoggal együtt járt a *vérboszú* és a *családi fehde.* Későbbi fejlődés eredménye már a *törvényszéki párbaj*, mely az „*ordo processualis*“ egyik törvényes intézkedése volt, valamint a

politikai háttérrel biró turnier (tournoi) *becsület párbaj*, nemkülönben a harcjátékszerű mérkőzés.

A középkori párbaj mindezen alakzata azonban még igen távol esik attól a fogalomtól, melyet manapság fűzünk e szóhoz. A mai párviadal, — habár nem is tagadható, hogy a középkoriból fejlődött ki, — mind a mellett igen jelentékenyen különbözik tőle.

A barbár germanok *öklöljoga*, *vérboszuja* és *családi fehdeje* még csak igen alacsony lépcső fokát jelzi ennek az aristokratikus eredetű intézmény kifejlődésének.

A germánok ököljoga természetes eredménye volt annak a féktelen szabadságnak, melylyel a középkor kezdetén birtak. Miveltségük alacsony fokán igazi életszükséglet volt rájuk nézve az örökös háború, melyet nemcsak egyik néptörzs viselt a másikkal szemben, hanem egyik család a vele ellenséges lábon álló család ellen. A családi fehdénél meg kell említeni, hogy ez sem volt minden külső formalismus nélkül. A fehdet is meg kellett formaszerűen üzenni, (a mi kétségkivül fölötte hasonlít a modern hadüzenethez) mert máskülönben a táma-

[1]) Germania. C. XIII. XXV.

dókat rablólovagoknak és kalandoroknak tartották.

Még inkább áll ez a vérboszúra, melyet korántsem szabad akkép képzelni, mintha mindenki kénye kedve szerint gyilkolhatta volna meg embertársát. A vérboszúnak csupán súlyos büntett, sérelem vagy gyilkosság esetében volt helye, és arra szolgált, hogy elégtételt szerezzen, ha a nyilvános jogszolgáltatás ezt nem tette.

A szemet szemért, fogat fogért elve nem ritkán állandó családi fehdévé fajult[1]) melynek ellensúlyozására a fejedelmek a „*paces et treugae Dei*“ behozatalával igyekeztek gátat vetni. Már a frankok kiváló fejedelme, *Nagy Károly* is elejét igyekezett venni a mindinkább elhatalmasodó magánboszúnak, de természetes, csakis partialis és időleges siker követte fáradozásait.

A german felfogás sokáig nem birt annak a tudatára ébredni, hogy, aki nyilvános büntettet követ el, nemcsak a sértettet bántja, hanem egyszersmind a közrendet is megzavarja. S így mi sem természetesebb, mint hogy e *közjogi momentum* felismerésének hiányában csupán magánjogi sérelmet láttak abban, hogyha egyik

[1]) *Shakespeare:* „Romeo és Julia“-jában *Tybald* és *Mercutio* is e fajta fehdenek esnek áldozatul.

a másikat játék vagy poharazás közt agyonütötte, vagy ha feje fölött a tanyát felgyujtotta. Ebben a felfogásban gyökeredzik a fehde alapgondolata: magánsérelemről lévén szó, a megsértett családja és legközelebbi rokonai vállalták el a büntető igazságszolgáltatás szerepét s vérrel mosták le a családon ejtett gyászt vagy sérelmet. Érdekes körülmény azonban, hogy míg a közjogi érzék iránt semmi fogékonyságuk sem volt, addig annál inkább ki volt náluk fejlődve a magánjogi felfogás. Ha valaki a másikat agyonütötte, e miatt az állam nem büntette meg, mert ebben csak a magánérdek megsértését látta, hanem igenis vérdíjat szabott a gyilkosra, melyet itéletileg állapitott meg ellene a fennálló intézkedések értelmében.[1])

Ezzel a felfogással kapcsolatosan fejlődtek ki az *istenitéletek* és *törvényszéki párbajok* is, melyeknek az volt a babonás alapgondolatuk, hogy az itélet az Isten kezében lévén, az győz a bizonyítékul felvállalt harcban, a kinek részén az igazság van. A hadak mindenható urának

[1]) A thüringi népjog szerint: Si quis Adalingum occiderit, 600. sol. componat. Et de utroque si negaverit, cum 12 iuret aut in campum exeat, utrum ille voluerit, ad quem causa pertinet.

kellett tehát eldöntenie, hogy ki mond igazat. A hol okiratok, tanuk és tanutársak (coniuratores) az igazat ki nem deritették, vagy ellenmondásokba keveredtek, ott más, ugyancsak elavult babonás bizonyitási mód (minő a viz és tüzpróba stb.) mellett mindinkább a törvényszéki párbaj lépett életbe, mint a *perrend egyik jogos és rendes alakja.*

A törvényszéki párbajokról már Nagy Károly capitulareiban is található intézkedés, de főleg *I. és II. Ottó* tették rendes bizonyitéki móddá. Főjellemvonása abban állott, hogy pusztán akkor alkalmazták, hogyha az ellenfél valamit tagadott s az állítás másként nem volt eldönthető.

Tehát épenséggel semmi összefüggése sem volt a becsület kérdésével. Megjegyzendő az is, hogy az egész harc törvényesen megállapított formák közepette folyt le, mint erről számos középkori okirat tanuskodik.[1])

A törvényszéki párbajt később minden elképzelhető polgári jogesetre is kiterjesztették. („*Exeant in campum* — mondja a bajor népjog — *et cui Deus dederit victoriam, illi credatur.*")

---

[1]) Sachsenspiegel I. Art. 63 és a Schwabenspiegel c. 244. 245 stb.

Még jobban megértjük az egész intézmény lényegét, ha tekintetbe vesszük, hogy a *germanok nem ismerték el* azt a római jogi elvet, mely szerint: *„actore non probante reus absolvitur“* Náluk mind a két félnek kellett bizonyítani és azé volt a győzelem, aki ezen küzdelemben a másikon diadalmaskodott.

A törvényszéki párbaj szoros összefüggésben van az eskü kérdésével is. Eredetileg mind a két fél hitet tett állítására s így az egyiknek szükségképen hamisan kellett esküdnie, de később az egyház közbelépésére csak az egyik fél tett esküt.

Ezzel két eredmény valósult meg: a hamis eskü lehetősége korlátok közé szorult, másrészt pedig a párbaj mellőzhetővé vált, mert akinek a biró az esküt odaitélte, annak állítását már ugyis eo ipso valónak ismerte el.

A törvényszéki párbaj mindamellett több német fejedelemségben egész a XVII. századig fentartotta magát[1]. Nem érdektelen az sem, hogy mig eleinte a törvényszéki párbaj minden rendű és rangúnak meg volt engedve, később csak a kiváltságolt osztályok előjogává minő-

---

[1] Maurer „Holtzendorff Encylop.“ 2. kiad. 259 l.

sült. Sőt mi több, kezdetben még a becstelenítő tett elkövetőjével is sorompóba léptek, igy a többek között a lopás és hamis eskü tettesével is. A felhozott esetekből kétségtelenül kitünik, hogy abban az időben a párbajnak semmi összefüggése sem volt a becsület kérdésével, mivel akkor bizonyára nem karddal végeztek volna azzal, a kit lopással vádoltak.

Idővel bizonyos ceremonia honosult meg. Igy feltétlenül megkivánták, hogy a kihivás ünnepiesen történjék, továbbá, hogy tanuk és heroldok működjenek közre.

Akkortájt a kard volt, ha nem is a kizárólagos, de a legszokásosabb fegyver.

A törvényszéki párbajból fejlődött ki később az ú. n. *inquisitionalis eljárás*, melynek tnlajdonképen ugyan az az alapgondolata volt. Az Isten igazságszolgáltatásába vetett bizalom azt hitette el velük, hogy a Mindenható a büntetlennek módot nyujt, hogy magát tisztázhassa, addig ellenkezőleg a régi római jogi felfogás az volt, hogy aki másról valamit állít, azt tartozik bebizonyitani.

Az inquisitorius eljárás ezzel szemben a vádlottra rótta, hogy büntetlenségét bebizonyítsa. Erre a célra szolgált első sorban a *tisztító eskü*,

ha azonban ez ellenmondásra talált, akkor a vádlottnak még próbát kellett tennie, hogy esküje nem volt-e hamis.

A régi esküformából még reánk is átszállott e kitétel: *„Isten engem úgy segéljen."* E mondás alatt azt kell érteni, hogy a középkori vádlott ezzel azt az óhaját fejezte ki, hogy ép oly sikerrel állhassa ki a próbát, mint a mily igazán és hiven vallott esküjében.

E babonás hiten alapult a *tetemrehivás*, melyet *Arany János*-unk egyik költeményében oly gyönyörűen használt fel. Azt hitték ugyanis, hogy a meggyilkolt sebei ismét vérzeni kezdenek, hogyha a gyilkos hozzá nyul.

A *kenyérpróba* pedig abban állott, hogy a vádlottnak nagy harapás kenyeret kellett lenyelnie. Innét maradt fen még mai napig is az a népies szólam: *„Fuladj meg hazugságodon."*

A *viz- és tüzpróba* stb. ugyancsak ennek a felfogásnak köszönhetik eredetüket. Később az inquisitorius eljárásban egészen megfeledkeztek az esküről s mindjárt egész kedélyesen létrával, szíjhasítással, fogóval stb. akarták az igazságot kideríteni. A nép nyelvében még fenmaradtak a következő mondások: *„Szíjat hasítok hátadból"*. *„Fogóval sem lehet belőle kivenni* stb.

A mondottakból látjuk, hogy az idők folyamán a törvényszéki párbaj az inquisitorius eljárás terjedésével mindinkább ritkábbá vált. Mielőtt azonban a lovagjátékokra áttérnénk, nem hallgathatjuk el, hogy a párbajt *bérelt helyettes*-sel is lehetett vivni. A „Campiok“ vagy franciául „Championok“ alkalmazása nemcsak hogy ritkaság számba nem ment, hanem mindinkább divatosabbá lett.[1]) Ezzel tehát a személyes bátorság kérdése is teljesen háttérbe szorult, s hovatovább teljesen a hadi véletlen játékára bizták az igazságszolgáltatást. Nevezetes, hogy ily párbajok még férfiak és nők között is előfordultak.[2]) Kell-e ennél találóbb bizonyíték, hogy itt a becsület kérdése elő se fordult.

---

[1]) Mabillon irja, hogy 775-ben viszály támadván a párisi püspök és Saint Denis apátja között, bérelt „championok“ által törvényszéki párbajt vívtak, mely az apát győzelmével végződött. A küzdelem alatt misét szolgáltattak a harc szinhelyén, szóval a külső ünnepiesség teljes volt. A párisi „*Archive nationale*“ nem egy hasonló okirat birtokában van.

[2]) *Stumpf János* svájczi krónikájában a következőleg ír le egy ily esetet:

„Darnach im jar des HErrn 1288 am 5 Tag January geschah zu Bern an der Matten (da jetzt die grosz Kirchhofmauer stadt) ein Kampf zwischend einem Mann und einem weyb. Das weyb lag ob und gewann den Kampff.“

Ekkép a birói székbe a nyers physikai erő és ügyesség, más szóval az állatiasság ült az ész helyébe. A törvényszéki párbaj Európában a legtöbb országban a XV. és XVI. században szünt meg végleg. Németország igen sok városában már a XIII. században tünik el a nyoma, sőt némelyikében még sokkal előbb, de az tagadhatatlan, hogy sok helyütt még igen sokáig föntartotta magát. Főleg az szorította háttérbe, hogy a városok privilegiumokat eszközöltek ki polgáraik számára, melynél fogva fel voltak mentve ezen bizonyitási mód alól. Ezek voltak az u. n. *„privilegia de non apellando."* Franciaországban IX. (vagy szent) Lajos már 1260-ban tett intézkedéseket e barbár szokás ellen, de mind a mellett még 1547-ben is előfordult a törvényszéki párbaj, mint azt a hires Guy Chabot-La Chateigneraye eset bizonyítja. Sőt mi több, egykorú kútfők nyomán még az is állítható, hogy Dániában már 965-ben megszünt törvényes eszköz lenni.

Spanyolorszégban 1265-ben szenvedte a halálos döfést *bölcs Alfonz* uralkodása alatt. Jogtörténelmi szempontból felette érdekes, hogy az utolsó törvényszéki párbaj nyomára Angliában akadunk, hol egy *Thornton* nevezetű ember-

öléssel vádolt egyén törvényszéki párbajjal akarta bebizonyítani ártatlanságát. A *magyar Corpus iuris* egy 1486-ból eredt törvényt tartalmaz, mely a törvényszéki duellum eltörlésével foglalkozik, de igen meglepő, hogy az idézett törvény a többek közt azt is állitja hogy: *„illud iudicii genus extra hoc Regnum in mundo inauditum“*. Furcsa és alig megmagyarázható tévedése törvényhozóinknak, mert az már alig hihető, hogy nem birtak volna tudomással arról, hogy a párviadal nemcsak nálunk, hanem Europaszerte törvényszerü, magától a biróságtól elrendelt és az előtt lefolyó bizonyitási mód volt.

Ugyancsak sajátságos, hogy e törvény, midőn egyrészt ezt az állitólag másutt nem létező biráskodási módot mindörökre megszüntette, (*„perpetuo aboleatur“*), másrészt azt mindazon ügyekre nézve, melyekre nézve más bizonyiték nincsen, fentartotta. A törvényből különben is kitünik, hogy az egész abolitio mindössze abból állott, hogy azontúl a párbajt ne a *„Sedes iudiciaria“*, hanem a *„Curia Militaris Regiae Majestatis“* rendelje el. E rendelkezés szoros összefüggésben van a pápai törvényhozással.

Ebben az időben a pápák már minden módot megragadtak, hogy a párbajt elnyomják.

Valamint az antik, úgy a feudalis világ sincs hijával a *politikai háttérrel biró* párbajoknak. Ismeretes tény, hogy még fejedelmek sem átallottak a kardhoz nyulni, hogy politikai differentiáikat kiegyenlítsék. V. Károly nem kevesebb, mint kétszer (1528 és 1536) hívta ki[1]) I. Ferenc francia királyt. Az igaz, hogy a dolog nem került harcra, de mégis felette jellemzi a lovagvilág felfogását. *Bayard* a *„chevalier sans peur et sans reproche“* 1500 körül szintén vivott politikai párbajt. Az akkori szokáshoz képest persze urvacsora és az egyházi áldásban való részesülés után.[2]) Mielőtt még a modern becsületpárbaj fejlődésének vázolására térnék át, meg kell még említeni a lovagjátékot (u. n. turniert), mely bár sokban különbözik a középkori komoly duellumtól, a mennyiben csupán a testi ügyesség bemutatása volt célja, mindazonáltal épen belőle lehet megmagyarázni a modern párbaj egyik fontos momentumát, t. i. hogy a főcél a mai párbajok legtöbbjénél a *megsebesítésre*, nem pedig a halálokozásra van irányozva.

---

[1]) V. Károly saját szavai szerint: *„. . . unnützes Blutvergiessen zu vermeiden.*

[2]) A küzdelmet igen érdekesen irja le Letainturier-Fradin a „Le duel à travers les âges“ c. munkájában.

Azokat a párbajokat, melyek az ellenfél meggyilkolását mód felett megkönnyítik, a *„kivételes“* párbajok közé sorolják a modern párbaj-codexek s mint nevök is mutatja, csak igen ritkán fordulnak elő. Ennél lépett leginkább előtérbe a *„point d'honneur“* kérdése.[1]) Eredetük Franciaországban keresendő, hol már a XI. században űzték nagy buzgalommal a fejedelmek élénk támogatásával. Francia eredetüket bizonyítja az is, hogy később, midőn Németországban is elterjedtek, *„galliai játékok“* neve alatt voltak ismeretesek. Németországban *I. Frigyes*, Angliában *Oroszlánszivü Richárd* alatt honosodtak meg.

A lovagi játékokkal egyidőben születtek meg a becsületbiróságok, melyekben nem egyszer hölgyek is biráskodtak, továbbá az u. n. *„Maréchaux de point d'honneur“*, kiknek működése nagyon hasonlított a modern becsületbirák functiójához. Abban a korban fejlődött ki a segédek, tanuk és a fegyverválasztás intézménye. Kiemeltük már, hogy a lovagi játékok csupán a testi ügyesség bemutatására szolgáltak, melyeknél minden biztosító intézkedés meg volt

[1]) T. i. ki voltak zárva belőlük mindazok, kik becsületüket beszennyezték, vagy valamely hölgy ellen vétettek vagy végül gyáváknak bizonyultak.

téve, mindamellett igen sok esetben végződtek szomorúan. Igy különösen ismeretes a többek között *II. Henrik* francia király esete, kit *Montgommery* harcjáték közepette minden rosz akarat nélkül halálosan megsebesített, úgy hogy a szerencsétlen fejedelem több heti kínlódás után bele is halt sebébe.

A lovagjátékok később igen elterjedtek. Németország valóságos rajongással fogadta a lovagiasság varázsával tündöklő turniereket, de később e játékok komoly küzdelmekké fajultak, olyannyira, hogy számos áldozatot ragadtak el s épen a legelőbbkelő osztály sorából. A pápák éber figyelmét nem is kerülte el a sok vérontás: *III. Ince* pápa szigorú tilalmat bocsátott ki a lovagjátékok, jobban mondva harcok ellen. A pápai átok villámai azonban, úgy látszik, már akkor sem voltak igen hatásosak, mert bizony a lovagok épenséggel sem hagyták magukat aristokratikus kedvtelésükben háborgatni és korlátolni. Hogy mily dimensiokat vett az öldöklés, semmi sem bizonyíthatja jobban, mint az a körülmény, hogy pl. csupán *egyetlen egy lovagjátékban*, melyet a hesseni és frank lovagok vívtak egymás között, 26-an maradtak halva a porondon.

Az ujkori párbaj legjellemzőbb oldala, hogy itt a személyes becsület kérdése (point d'honneur) játszsza a főszerepet.

A megsértett egyén önmaga óhajt saját ügyének bírája lenni, akaratát saját énjével akarja érvényesíteni.

A XV. század óta a párbajok már nem szolgálnak arra, hogy valakinek jogát, igazát döntsék el, vagy hogy valakinek ártatlanságát documentálják.

A becsület kérdése van mindenütt előtérben. Ennek szent nevében vívnak az ujkor párvívói.

A párbajt kezdetben segédek nélkül vívták, csak később fejlődött ki az a szertartásos jelleg, mely a modern kihivásokat jellemzi.

Sajátos jelenség az ujkori párbaj történetében, hogy az 1532-ben kelt német *„peinliche Halsgerichtsordnung"* üldözi az ősi fehdejogot, de a párbaj alakjában tovább is fentartja.

Már itt is ki kell emelnünk azt a sajátos felfogást, mely később egy ideig a doctrinában is feltalálható, hogy t. i. a párbajt a vétlen önvédelem esetei alá vonták és így teljesen azonos szempontot tulajdonítottak neki, mint a megtámadott élet vétlen védelmének.

A germán világnézet nyomába lépő római jogi felfogás abból a szempontból indult ki, hogy a becsület mindenkinek saját és kizárólagos kincse, melyet épen az egyén tud maga legjobban megvédeni, s így az állam fölöslegesnek tartotta, hogy a magánembernek becsületét is törvényekkel védelmezze.

A becsületről, főkép a főranguak sorában egészen sajátszerű felfogás fejlődött ki, mely a polgárság zömével szemben bizonyos kasztszerű kiváltsággá idomult.

Itáliában már igen korán akadunk e fajta rendi szellemű felfogásra. Igy főleg a katonai párbajok bizonyítják ebbeli állításomat. *Jacobus de Castillo* igen szemléltetően írja le az akkori katonai párbajoknak — hogy úgy mondjam — egész cerimoniáját.

Ha két katonatiszt (*milites*) valami miatt összezördült és a dolog komoly jelleget öltött, ezen egyetlen szóval: „*tu mentiris*“ történt a provocáló nyilatkozat. Erre annak rendje és módja szerint megtörtént a formaszerű kihívás és pedig igen természetesen, már akkor is segédek közreműködésével.

Az elfogadás az úgynevezett „cartell“-ek átvételével történt. Nem ritkán azonban még az

is előfordult, hogy valami harcias jelvényt adtak át egymásnak.[1])

Ezután a princeps (fejedelem) közreműködésére volt szükség. Akkortájt még megkivánták a párbaj teljes szabályszerűségéhez még azt is, hogy valamelyik fejedelem engedélyét eszközöljék ki, a ki azután küzdő helyet (securitas et locus tutus) engedett át nekik. Szóval ő intézte az egész párbaj lefolyását és feltételeit. Jellemző, hogy már akkor is részletesen meg volt állapítva, hogy a fölé és alárendeltségű (subordinatio) viszonyban lévő katonák mily kivételes körülmények között ragadhatnak kardot sértett becsületük megtorlására.[2])

A fegyverválasztás jogába a fejedelem nem avatkozott bele; a párbajt vívók tetszés szerinti fegyverrel állhattak ki.

Némely iró szerint ez a jog annyira ter-

---

[1]) Paris à Puteo lib. II. így nyilatkozik: . . . Ad pugnam † et singulare certamen aliquando pervenitur non per literas, sed per signa vel pignora belli, quia lesus insurgit et offensori pugnam offert dando signum aliquod, arram vel pignus certaminis annulum, corrigiam, qua cingitur, et plerumque chirothecam, quod pignus tunc belli semguineum nuncupabitur . . .

[2]) Paris à Puteo: „. . . subditus non potest bellum movere contra aliquem habentem superiorem nisi prius requisito eius superiore . . . etc. etc.

jedt, hogy a felek még a párbaj napján is akármelyik fegyvert választhatják (— odio duelli: usque ad punctum duelli —).

Egyedüli hallgatólagos kikötés az volt, hogy csupán szokásos katonai fegyvert volt szabad választani.

A harctéren a tanuk (patrini) jelenlétében folyt le az élethalálra szóló viadal.

Sajátos, hogy mind a két félnek esküt kellett tennie, hogy igaz ügyet véd. Arra is volt eset, hogy a felek a harctéren hagyták abba az ellenségeskedést, de ilyenkor az illető, a ki a másiktól bocsánatot kért, „infámissá" lett. Jellemző, hogy ebben a korban már találkozunk oly esettel is, midőn mindkét fél részéről többen vívtak egymással, szóval több pár állott szemközt.[1])

E mellett a komoly harc mellett („*duellum à tutta olranza*") kifejlődött a viadaloknak egy másik neme is: az u. n. „*duellum de impressis.*" Az a féle hetvenkedő „*ritterek*" mulatsága volt, a kik valamely hidra, vagy nyilvános helyen

[1]) *Guicciardini* „Storia d'Italia" (Parigi) c. művében felemlít egy esetet, melyben 13 olasz vív meg 13 franciával. Továbbá *Paris à Puteo* ír hasonlót: „Quando quattuor pugnant, et unus occiditur, alter capitur, an iste captus sit captivus amborum."

ből kitűnik, hogy a XVI. században már igen széles körben terjedhetett el a becsületpárbaj, mert e nélkül aligha hangzott volna ily keményen a rendelet.

Nem érdektelen a becsületpárbajoknak fejlődése Franciaországban. Ott ugyancsak reá akadunk — mint a középkorban általában mindenütt — a törvényszéki párbajra. *Tavernier* tanulságos munkája „Le duel à travers les âges“ rendkivül gazdag anyagkészletet szolgáltat annak, ki e kérdéssel bővebben óhajt megismerkedni. Az idézett műből világosan kitűnik, hogy a törvényszéki párbaj a franciáknál is mindenféle alakszerűséggel, babonás szokásokkal járt együtt. Fénykoruk a XIII. században volt. Ezután leáldozott napjuk.

Szent Lajos már mindent elkövetett, hogy gyérüljenek. Az ő *koronajavain* meg épenséggel

---

ad haec coërcenda plenius evidentiusque providendum esse rati, considerantesque duellum privatum non minus cruentum animae et corpori nexium esse, quam quod publice perpetratur, auctoritate Apostolica statuimus, omnes illos, qui ex condicto statuto tempore et in loco convento Monomachiam commiserint, etiam si nulli patrini sociive advocati fuerint, nec loci securitas habita nullaeve provocatoriae litterae aut chartulae praecesserint, censuris et poenis omnibus a dicto concilio propositis teneri, perinde ac si publico et consueto abusu singulare certamen inivissent.

egészen megtiltotta, hogy a peres felek fegyverrel döntsék el pereiket.

Utasításai „Etablissements“ név alatt jelentek meg. Fejezetei talán az első codexnek tekinthetők, melyet a párbajokról alkottak.[1])

[1]) „Nous deffendons les batailles par tout notre domaine en toutes querelles, mais nous n'ostons mie les clains, les responces, les contremanz ni tous autres erremens qui ont esté accoutumez en cour laie, jusques à ores, selon les usages des divers pays, fors tant que nous en ostons les batailles, et au lieu de batailles, nous mettons preuves de tesmoins et de chartres. Et si (a u s s i) nous n'ostons mie les autres preuves bonnes et loiaux qui ont esté accoutumées en cort laie, jusques à ores.

„Nous commandons que si aucun homme veut appeler un autre de meurtre, qu'il soit oy, et quant il voudra faire sa clamor, que l'en lui die: „si su veux appeler de meurtre, tu seras oy, mais il convient que tu te lies à souffrir telle peine comme ton adversaire souffriroit s'il étoit atains. Et sois certains que tu n'avras point de bataille, ains te conviendra prouver par tesmoins jurez, et ainsi convient que tu en aies deux bons au moins, et bien ameine tant de tesmoins comme il te plaira à prouver et tant comme tu cuideras (c r o i r a s) que aidier te doie. Et ainsi cela te vaille, ce que te doit valoir, car nous tolons nulle preuve qui n'aist esté reçue en cort laie jusques à ores, fors que la bataille, et sache bien que ton adversaire pourra dire contre tes tesmoins.“ Et si cil qui apeller veut, quant l'on li avra einsi dit, ne veut porsivre sa clamor, laissier la peut sans peine et sanz peril, et s'il veut sa clamor porsigre. il fera sa clamor pérsigre, il fera sa clamor si comme l'en la doit faire par la coustume du pays, et avra ses respiz et ses con-

Az alant idézett helyekből egész világosan kitűnik, hogy a fenkölt szellemű fejedelem a maga hatáskörében teljesen ki akarta irtani a törvényszéki perrendnek ezt az aviticus maradványát.

Akkortájt a francia állam még oly darabolt volt, hogy a fejedelem csak a saját koronajavain vihette keresztül eszméit, feltétlenül kötelező módon: nem lévén egyéb, mint „primus inter pares."

tremanz. Et cil que l'en apellera avra jes deffenses et ses contremanz selon la costume de la terre. Et quant l'en viendra au point où la bataille soloit de venir, cil qui par bataille prouvoit, si bataille fust, si prouvera par tesmoins. Et la justice fera venir les tesmoins aux couz de celui qui les requiert . . .

„En ceste manière ira l'on en avant ès querelles de trahison, de rapt, d'arson, de larrecin et de tous crimes ou il y ait péril de perdre vie ou membre, là ou on faisoit bataille. Et en tous ces cas devant dits, si aucun est accusez par devant aucun (quelque) bailli, li bailli orra la querelle jusques aux preuves, et adonc il nous le fera assavoir, et as preuves oïr appellera celui que nous y enverrons de ceux qui devront estre au jugement faire . . .

„Si aucuns (quelqu'un) est repris ou atainz de faux témoignage ès querelles devant dites, il demourra en la volonté à la justice.

„Et les betailles ostons nous en nostre domaine à toujoursmais, et volons que les autres choses soient tenues en notre domaine si comme il est devisé qar dessus, en tel manière que nous y puissions mettre et oster et amender quant il nous plaira, si nous veons que bien soit."

Nem lephet meg tehát senkit sem, hogy bizony Szt. Lajos után is sokszor előfordultak az e fajta perdöntések.

Igy például az Anjou vagy Orleans tartományban.

Sőt mi több, még a király koronajavain sem tartották meg valami túlzott szigorúsággal a fejedelem rendeletét.

Elég bizarr dolog történt pl. 1269-ben, midőn senki más, mint a párisi székesegyház káptalanjának egyik dignitáriusa vállalkozott a tanu v. segéd (témoin) szerepére!

Nem szabad azonban egy még ennél is nagyobb visszaélésről sem megfeledkezni, mely akkortájt ugyancsak igen divatos volt Franciaországban: a pereskedésben vagy ellenségeskedésben élő főurak ugyanis egész egyszerűen hadat izentek egymásnak s nem egyszer formalis háboruban állottak egymással.

Franciaországban is szükség volt tehát a *„treuga Dei“* intézményére, melyet ők „la trêve de Dieu“-nek neveztek.

Szép Fülöp (Philippe le Bel) lelkesen folytatta atyja megkezdett művét.

1296-ban kelt „ordonnance“-a egyszerűen

meghagyta, hogy mialatt a király hadat visel, a magánosok egymással nem viszálkodhatnak. (. . . pendant tout le temps que durerait la guerre du roi . . .[1])

Az 1303-ban ujonnan kiadott és bővített „ordonnance“ ugyancsak vetót kiáltott a párbajnak, de természetesen a királyi szózat, ha nem is maradt pusztán elhangzó szó, de nem tagadható, hogy igen sokszor áthágták, úgy hogy 1306-ban maga Szép Fülöp mérsékelte („attempéra“) túlszigorú rendeleteit, sőt annyira ment, hogy bizonyos esetekben (dans les cas, „d'homicide, trahison ou autres griefs, violences ou malefices“) még meg is engedte, hogy a felek fegyveresen intézzék el bántalmukat.

Sőt mi több, egy külön párbaj-codexet

---

[1]) Notre sire le Roi a décidé, pour le bien de tous et les nécessités de son royaume que, tant que la guerre durera, il n'y aura aucune autre guerre dans le royaume; s'il y en avait une déjà commencée, ceux qui l'auraient entreprise devront faire des trêves et se donner des gages devant être valables un an, suivant l'usage des pays; puis. l'année finie, ils reprendront leurs hostilités . . . Tant que la guerre durera, il ne sera pas admis que l'on donne de gages de batailles et l'on ne plaidera que dans les cours royales et les justices inférieures, seulement par la voie ordinaire . . . Tant que la guerre durera, il ne se fera ni tournois, ni joûtes, ni chevauchées.

bocsátott ki, melyben elég részletes utasításokat adott minden előforduló esetre.[1])

Adott alkalmakkor azután nagy külsőségek közepette folyt le a mérkőzés: „pavillonokat“ vagy mint ma mondják, tribuneokat emeltek a „maréchaux de camp“ és a néző közönség számára. A vívó felek barátjai külön pavillonokban kisérték figyelemmel a harc lefolyását.

---

[1]) L'appelant doit se présenter le premier sur le champ à l'heure de midi, et le défendant avant l'heure de none (c'est-à-dire à trois heures de l'après-midi); si l'un des deux manque à cette prescription, il est considéré comme défaillant et jugé. Puis, un héraut ou roi d'armes vient à cheval à la porte des lices, et pousse trois appels ou cris, après lesquels il fait les recommandations suivantes: „Or oez (entendez), or oez, seigneurs, chevaliers, escuyers et toutes manières de gens que nostre souverain seigneur, par la grace de Dieu roy de France, vous commande et deffend, sur peine de perdre corps et avoir, que nul ne soit armé, ne porte espées ne autres harnois quelconques, si ce ne sont les gardes du champ et ceux qui, de par ledit Roy nostre sire, en auront congié. Ainçois (mais), le Roy, nostre souverain seigneur, vous defend et commande que nul, de quelconque condition qu'il soit, durant la bataille ne soit à cheval, et ce aux gentilhommes, sur peine de perdre le cheval, et aux roturiers sur peine de perdre l'oreille. Et ceux qui convoyeront (conduiront) les combatans, eux descendus devant la porte du champ, seront tenus de incontinant renvoyer leurs chevaux, sur la peine que dit est. Ainçoys, le Roy nostre sire vous commande et deffend que nulle personne, de quelconque condition qu'il soit, ne entre au champ, sinon

Midőn már mindenki helyet foglalt, megjelent a kihívó gyalogszerrel, felvont sisakrostélylyal, tetőtől-talpig felfegyverkezve, egy feszület előtt és ünnepies esküt tett, hogy igaz ügy miatt állott ki. („J'ay certainement juste et bonne querelle et bon droit d'avoir, en ce gaige de bataille, appellé tel N. comme faux et mauvais, traistre, meurtrier.")

Erre egy egyházi férfiu szent beszédet intézett hozzájuk.

Ezen előkészületek után a harc intézője (maréchal) eltávozott közelükből és háromszor így kiáltott fel: „Laissez les aller, laissez les aller, laissez les aller"; közibük dobta a keztyűt, mire ezek lóra ugrottak és megkezdték a küzdelmet.[1])

---

ceux qui seront deputés, ne ne soient sur les lices, sur peine de perdre corps et biens. Ainçoys, le Roy nostre sire commande et deffend à toutes personnes, de quelconques conditions qu'ils soient, qu'ils se assient sur banc ou sur terre, afin que chacun puisse voir les parties combatre, et ce sur peine du poing. Ainçois, le Roy nostre sire vous commande et defend que nul ne parle, ne signe, ne tousse, ne crache, ne crie, ne fasse aucun semblant, quel qu'il soit, sur peine de perdre corps et avoir."

[1]) A „maréchal" még a következőket is szivökre kötötte: „. . . . voulons et ordonnons que le vainqueur se parte des lices honorablement à cheval, par la forme qu'il

A francia lovagok sajátos bajvivásai is megérdemlik, hogy néhány szóval megérintsük. Mondani sem kell, hogy szerfelett különböztek a régi „duel judiciaire-től, mely mint azonnal szembeötlő, a kezdetleges középkori perrendtartás legalis és kötelező alakja volt.

Mindinkább közeledik azonban az a kor, a melyben a becsületpárbaj kibontakozik abból a légkörből, melyben mindaddig megmaradt, mig bizonyos szabályok ki nem fejlődtek, melyek mind megannyiának csupán és kizárólagosan az volt a céljuk, hogy a becsület modern fogalmának szolgálatába álljanak. Szóval mindinkább előtérbe lépett az a vonás, hogy a küzdelmek célja a *megsértett egyéni becsület* repárálása.

A francia történetirók tanusága szerint 1387-ben volt a legutolsó hitelesen bebizonyít-

---

y est entré, s'il n'a essoine (blessure) de son corps, portant le baston duquel il aura desconfit son adversaire en sa dextre main, et lui seront ses pleiges (gages) es hostages delivrés . . . Item, voulons et ordonnons que le cheval, comme dit est, du vaincu, et généralement toutes les autres choses que le vaincu aura apportées au champ, soient et appartiennent de droit au connestable, mareschaux ou mareschal du camp qui, par ce jour, en auront eu la charge et la garde.

ható combat (duel) judiciaire. Jean de *Carrouge*, Argenteuil ura viaskodott meg ekkor Jacques *Legris*-vel, kik mind a ketten az Alençoni herceg vazallusai voltak. Női becsület miatt folyt le a régi perrend szabályainak szigorú megtartása mellett. Legris a küzdelemben életét vesztette. A dolog szomorú lefolyása után tünt csak ki, hogy a vádolt Legris ártatlan volt a neki tulajdonított bűnben.

A lovagkor virágzásának ideje alatt a párbaj volt úgyszólván lelke az egész intézménynek. Eposzok, költemények, troubadourok, nálunk a hegedősök mind meg annyian a lovagok, *leventék* hőstetteiről zengték *dalaikat*.

Ilosvai-Selymes Péterünk Toldi párbajait énekelte meg, a külföld lantosai a Bayardok hőstetteit örökítették meg. Alig van középkori iró, költő, ki a párbajokról ne írt volna. *Brantôme* abbé a Valoisk krónikás-poetája és historicusa, kötetekre menő munkákban regélte el a lovagok harci tetteit a becsület porondján.

Otinel és Roland is a becsület mezején szerezték meg a hős nevét.

Ebben a fölötte poetikus duellum leirásában a kellő naiv felfogását kedves szinben mutatja be, midőn a harc vége felé — a költe-

mény szerint — galamb száll a pogány Otinel fejére. Ez nem más, mint a Szent Lélek, Jézus parancsából száll a pogány Otinelre, hogy megtérítse hitetlen lelkét.

A megriadt Otinel nyomban megtagadja Mahomedet, Apollont, Jupitert s hisz az igaz Istenben, eldobja kardját a „l'erbe verdoiant"-ra és Roland karjaiba dől. A megragadó költemény e szavakkal végződik:

„*Les bras tendus se vont entrecolant.*"

Meg volt tehát még mindig vallásos hátterük. Isten nevében törtek egymásra, a mint ugyancsak e névvel ajkukon végezték el ügyüket még nem rég a viszálkodó egyháziak is.

Érdekesnél érdekesebb adatok maradtak maradtak fenn ebből a korból. Gabriel Letainturier-Fradin, St. Thomas du Verger, Tavernier igen vonzó alakban irták le e párbajokat.

A párisi „Archive Nationale" is számos érdekes adatot szolgáltat erre a thémára nézve.

A XVI. század nagy változást idézett elő Franciaországban. A müvészi divat átalakultával a „duel" divatja is más alakot öltött. Legfőkép Olaszország volt erre nézve nagy hatással. A régi brutalitást hirtelen raffineria váltotta

fel. A párbaj története is homlokán viseli ennek a társadalmi átalakulásnak módosító hatását.

A mint a régi durva „cuirasse"-t és óriási „épée"-t az egyszerű finom penge váltotta föl, úgy a párbaj külsőségei is egész más látványt nyujtanak. I. Ferenc korától kezdve észlelhető leginkább ez a változás. A vitéz fejedelem olasz háborúi után sok mindenféle olaszos divatot honosított meg Franciaországban.

Az ő korában találjuk a párbaj első codificationalis kisérleteit. Persze az egész még inkább öntudatlan próbálkozás, mintsem valami rendszeres egész.

Ebben a korban (1545) ül össze Trentoban (Trient) az a hires zsinat, mely egyik határozatában formálisan megtiltotta a párbajt.

Alig hunyta be azonban szemét a Marignani győző fia: II. Henrik engedélyt ad Jarnac-nak és la Châteigneraye-nek, hogy sérelmüket fegyveresen intézhetik el. A halállal végződő küzdelem 1547. jul. 10-én csakugyan véghez is ment, a mely különben más szempontból t. i. a lovagi correctség álláspontjából is igen nevezetes eset a párbajok történetében.

A „Jarnac - La Châteigneraye" affairenek egész irodalma van a franciáknál.

A meg nem engedett cseldöfést mai napig is „coup de Jarnac"-nak hívják a lovagiasság saját külön szakértői. A XVI. század csak ugy visszhangzik a sok párbaj fegyverzörejétől. Bussy, Caylus, Maugiron stb. egész cultust űztek belőle. A francia király mignonai ezzel a sporttal űzték el unalmukat.

IV. Henriktől XVI. Lajos koráig egymást érik a királyi rendeletek, melyek nem ritkán halálbüntetéssel fenyegetik a fejedelmi parancs áthágóit.

IV. Henrik 1602-ben kelt blois-i „ordonnancea" szigorú szabályokat alkotott. A rendeleten Sully államférfias, bölcs kezének nyoma is látszik.

Az egész rendelet arra vall, hogy a leglovagiasabb király minisztere még annak látszatát is ki akarta kerülni, mintha ezzel a gyávaságot akarná pártolni a férfias bátorság rovására. Nem érdektelen, hogy Sully, a párbaj nagy ellenzője is oly helyzetbe jutott egyszer, hogy majdnem párbajra került volna a dolog, hogy ha a király magát közbevetve ki nem békíti a haragvó feleket. Az érdekes levél, melyet IV. Henrik intézett sajátkezűleg

Soissons grófhoz, ki neki közel rokona volt, így hangzik:

Cher Cousin

J'ai vu par l'écrit que vous m'avez envoyé par le comte de Saint-Paul, le maréchal de Brissac et de la Rochepot, le langage qu'on vous a rapporté avoir été tenu par M. de Rosny, dont vous vous plaignez, et l'offre que vous faites de prouver qu'il a été dit par lui; mais je n'ai pas jugé à propos d'entrer en telles preuves, parce que je révoque en doute que ce rapport ait été fait; qu'il ne venait de M. de Rosny; que son intention ne fut jamais de dire chose qui vous pût offenser, étant votre serviteur comme il est, et désire que les choses s'adoucissent et se terminent à la satisfaction qui vous est due. Je vous prie de recevoir de M. de Rosny celle qu'il offre de vous faire et en demeurer satisfait.

HENRI.

Különszerű szerep jut az ezután következő időkben a „tribunal des maréchaux de France"-nak. A „point d'honneur" fogalma ebben az okiratban jelenik meg először a maga fogalmi tisztaságában. Érdekes, hogy már e század, tehát a XVII. század óta él az e fajta becsületbiróságok eszméje, mely az irók egyhangú állítása szerint nagyban hozzájárult a párbajdüh megszüntetéséhez vagy legalább is mérsékléséhez.

Megjegyzendő azonban, hogy az 1602. évi „ordonnance", ha még tényleg létre nem is

hozta a becsületbíróságokat, mégis ettől a korszaktól datálódik ennek az eszmének fejlődése s hogy bizvást állítható, hogy az 1602. évi ordonnance a mai becsületbiróságok eszméjének gyökere. 1615-ben már nyomára akadunk egy okiratnak, a mely ékesen szól a francia marsalli becsületbíróság eszméjének életrevalóságáról. Nem szabad azonban megfeledkezni az 1609-ik évben kiadott párbaj-novelláról sem, mely Pierre de l'Estoile közlése szerint nem kevesebb, mint XX fejezetben tárgyalta a különböző büntetéseket, a melyek a tilalom áthágóit sujtják. Szigorú intézkedésekre csakugyan nagy szükség is volt. Del'Estoile állítása szerint a párbajdüh IV. Henrik trónraléptétől 1608-ig pl. oly mértékben harapódzott el, hogy nem kevesebb, mint 7000 esetben kellett a bünösöknek megkegyelmezni. Ez az állapot csakugyan tarthatatlan volt. Ezen a bajon kellett volna segítenie az 1609. évi ordonnancenak. A Fontainebleauban kelt királyi rendelet elhagyta az eddigi merev álláspontot, mely amúgy is csak a királyi tekintély kijátszására vezetett, s számolva a gyakorlati élet követelményeivel, azt az engedményt tette: „A fegyveres mérkőzés csupán abban az esetben tűrhető a király vagy a marsali becsület-

biróság engedelmével, a midőn a becsület máskép nem reparálható.“ A francia szakirók ebben Sully kiváló gyakorlatiasságát látják. Az eddig kiadott rendeletek azonban csak irott malaszt maradtak. Sőt XIII. Lajos kora alatt a párbajmánia még inkább fokozódott.

Soha több lovagias affaire nem volt, mint a mennyi a „regence“ alatt játszódott le. Richelieu biboros el is határozta, hogy véget vet annak a szörnyű öldöklésnek, mely a francia nemességnek épen szine-javát pusztította és tizedelte. A nagy államférfiu kérlelhetetlen szigorusággal és következetességgel látott munkájához. Az 1617-ben kelt edictum még birtokelkobzással, hivatalvesztéssel sujtja a többi büntetésen felül azt, ki a tilalmat áthágja.

A párisi „Hôtel Dieu“ archivumaiban nem egyszer akadni annak nyomára, hogy a párbajvivók elkobzott vagyonával szaporodott a kórház leltára.

Az idézett helyek arra vallanak, hogy a dolog Richelieu ideje óta nem maradt meg a puszta fenyegetésnél, hanem hogy a rendeletet végre is hajtották, mihelyt nyomára jöttek annak, hogy egyesek túl tették magukat rajta.

Meglepő, hogy az 1626-ban kibocsátott

rendelet ismét engedékenyebb hangon van tartva, a mit semmi sem bizonyít inkább, mint hogy a halálbüntetést csupán egyetlen egy esetre szorították, t. i. azokra, a kik ismételve hágták át a király tilalmát, továbbá, hogy csupán egy harmadát kobozták el a lefoglalt jószágnak.

Richelieu „mémoires"-jainak legérdekesebb lapjai közé tartoznak azok, a melyeket a párbaj-rendelet megokolására hoz fel s különösen a melyekben arról szól, hogy miért tartotta szükségesnek egy ideig a párbaj-rendelet enyhítését, mert tudvalevő, hogy később még inkább szigorította a párbaj-tilalmat, a mit leginkább Boutteville esete igazol.

A hajthatatlan Richelieu fejével lakoltatta meg a királyi tilalom áthágóját. Később még kevésbbé ismert tréfát a párbajozókkal szemben, úgy hogy a nagy biboros utolsó éveiben meg is látszott a komoly fellépés hatása: a lovagias viadalok mind inkább ritkábbakká lőnek. Az e korbeli krónikások igen sok érdekes dolgot regélnek ezen tárgyról.

Különösen figyelemre méltó jelenség ebben a korban az a gyakori többes párbaj, melylyel főleg a francia krónikákban találkozunk. Dubuisson-Aubenay érdekesnél-érdekesebb példákat

hoz fel a francia aristokracia köréből. Főleg érdekes az általánosan ismert Chalais-féle eset. Nevezetes institutio a párbaj történetében: a becsületbiróság, melyet XIV. Lajos honosított meg Franciaországban.

A nyomában járó jó eredmény és siker igazolja leginkább czélszerű voltát. Franciaország marsalljai nem egy kényes kérdést intéztek el békeségesen.

Nem érdektelen az a memorandum sem (avis), melyet a párisi theologiai facultás doktorai állítottak ki. Az érdekes okirat 1651-ben kelt és méltán mondható, s hogy a párbaj franciaországi fejlődésének kevés hasonló érdekes okirata van.

Châteauvillard közölte legelőször az ő nagyhirű „Essai sur le Duel“ c. művében.

Jellemző ez okiratnak hangja — durvasága miatt. XIV. Lajos korát szokás főleg az udvariasság classicus korszakának nevezni. A theol. doktor urak hangja azonban minden egyéb, csak nem udvarias. Jellemző iróinak türelmetlenségére nézve. XIV. Lajos, a „roi Soleil“ halála után ismét vehemens erővel támadt fel a párbajmánia.

Ebben a tekintetben a regensség kora nagyon hasonlít III. Henrik vagy XIII. Lajos

idejére. Barbier szörnyűséges dolgokat beszél el „krónikájában.“

Megjegyzendő, hogy kedélyességben anynyira mentek, hogy fényes nappal is megverekedtek nyilt utcákon.

A „Parlement“ hiába bocsátotta ki rendeleteit: mit sem használt.

A párbaj divatja csak tovább grasszált.

A XVIII. század bölcselőinek Voltairenek, Rousseaunak hadüzenete sem tudta a párbajmániát kiirtani. A „Nouvelle Héloïse“ lángszavú költője, a genfi bölcs szava épúgy elhangzott, mint hiába valónak bizonyult minden törekvés, mely a párbaj kiirtására irányult. A bölcselők százada a francia forradalom idejébe vezet bennünket. 1793-ban aug. 4-ének éjjelén éles resolutiókat hoztak a párviadal ellen. Mindazonáltal az egész actiónak csupán az a pozitiv eredménye lett, hogy most már nemcsupán a francia nemesség privilegiuma volt a duellum, hanem attól kezdve az egész francia nemzet „közkincsévé“ (!!) vált.

D'Artois gróf (a király öcscse) pl. nem átallotta, hogy egy egész simplex köznemessel meg ne verekedjék.

A forradalom ismert alakjai közül a lova-

giasság porondján reparálják becsületüket De Barnave és Cazales, de Lameth és de Castries.

Grange-Batelière azonnal ki is eszközölte, hogy az „Assemblée Nationale“ határozattá emelte, mely szerint „infámissá“ válik minden párbajozó és azon felül hivatalát veszti.

Az „Assemblée Nationale“ később hozott érdekes határozatai így hangzanak:

Art. 1-er. „Tous procès et jugemenes contre des citoyen, depuis le 14 juillet 1789, sous prétexte de provocation en duel, sons éteints et abolis.

Art. 2. Le pouvoir exécutif donnera les ordres nécessaires pour que les citoyens détenus en conséquence des dits procès et jugements soient mis en liberté.“

Ebből látható, hogy az „Assemblée Nationale“ is csakhamar reátért az engedékenység ösvényére. Az 1791. évi „Code pénal“ tudatosan és készakarva küszöbölte ki a párbajt a büntetőkönyv paragraphusai közül és pedig nem mintha a párbajt büntetlen cselekménynek akarná minősíteni, hanem mert nem akarta „crimen sui generis“-szé tenni és így kiváltságolt helyzetben részesíteni.

Hiába tiltakozott ezen túlszigorú felfogás

ellen Lanjuinais, a párbajt az esetek minősége szerint, a „homicide“ „légitime défense“ vagy a „défaut de volonté“ cikkei szerint határozza meg, illetőleg enyhíti vagy sulyosbítja.

E szerint a halállal végződő párbajra szóló § így hangzik mutatis mutandis:

„Tout homicide commis volontairement, envers „quelques personnes, avec quelques armes, in- „truments et par quelque moyen que ce soit „sera qualifié et puni *ainsi* qu'il suit, selon le „caractère et les circonstances du crime.“

A codex még hozzátette, hogy abban az esetben, ha se halál, se sebesülés nem állott be, a cselekmény nem üldözendő. Később a köztársaság IX. évében még egy hasonló irányú miniszteri rendelet is támogatta a törvény ebbeli intézkedését, Az 1810. évi „Code pénal“, mely még ma is érvényes, hasonló szellemben járt el: szintén nem tesz említést a párbajról, mint külön büntetendő cselekvényről.

De Monseignat előadó lángoló szavakkal okolja meg a törvény álláspontját. Érveit a meggyőződés mélysége hatja át. Egyike a legérdekesebb olvasmányoknak, melyek a párbaj irodalmára vonatkoznak.

Mind a mellett a törvényhozó testületben többször hangzott fel az a kivánság, hogy a törvénynek ezt a hézagát pótolni kell. 1829-ben és 1830-ban a „pair"-ek kamarája foglalkozott a kérdéssel. A beállott forradalmi zavarok azonban véget vetettek a tárgyalásoknak. Nagy port vert fel annak idejében a Pesson-féle affaire alkalmával hozott határozat. A bourgesi „Cour" t. i. azt a határozatot hozta, hogy a gyilkosság, mely párbaj alkalmával történik, a nélkül, hogy szabálytalanság fordult volna elő, nem alkotja meg a törvénybe ütköző gyilkosság tényálladékát s így sem bűntettnek, sem vétségnek nem lehet minősíteni. Ennek ellenében Dupin, „procureur général" (főügyész) azt vitatta, hogy a bourgesi törvényszék tévedett, midőn ily határozatot hozott. Mind a mellett több törvényszék ezután is ettől eltérő határozatot tett magáévá, de a jogtudósok legnagyobb része mégis Dupinnek adott igazat és így tehát helyeselték a „Cour suprême" elfoglalt álláspontját.

Megemlítendő, hogy 1851-ben az „Assemblée Nationale" megbízta Valette jogtudóst, hogy adjon véleményt azon négy javaslat tárgyában, melyeket 1849. és 1850-ben terjesztettek elő. A

hirneves jogász véleménye akként hangzott, hogy meg kell változtatni az eddigi eljárást.

A szakszerű vélemény, mely 1858—59-ben meg is jelent a „Revue critique de législation et de jurisprudence“, egyike a legérdekesebb dolgozatoknak, melyet a párbaj irodalma termelt. Mérsékelt szellem hatja át minden sorát. A kitűnő tudós igen természetesen gáncsolja a párviadalt, de józanul tartózkodik minden túlzástól.

Vizsgálódásainak helyes eredménye az, hogy a párbaj divatos nyavalyájával észszerűen kell számolni, kiirtani amúgy egész egyszerűen — úgy sem lehet, hanem a viszonyok és körülmények tekintetbe vételével *mérsékelten* kell megtorolni a törvény ellen vétőket. Ez csakúgyan az egyedül helyes kiinduló pont.

Hogy ez a baj épen a legjobb körökben kapott lábra, az arról tanuskodik, hogy merev elvi álláspont következetes keresztülvitele alig ajánlatos mindaddig, mig a felfogás át nem alakul.

A második francia császárság idejében a következő nagyságok hódoltak meg a párbaj kényszerének.

Bismarck, — Virchow, Montpensier herceg — Bourbon Henrik spanyol infans. E nevek, me-

lyek mellett még számtalan mást lehetne felemlíteni, mind meg annyian ékesen szólnak azon egyedül helyes álláspont mellett, hogy a szigorú büntetéssel való fenyegetés egymagában nem elegendő, hanem e téren az az első teendő, hogy a társadalmat kell felvilágosítani eddigi álláspontjának téves voltáról.

A modern francia párbajok is mind ezen felfogás mellett szólnak.

Nem meglepő-e, hogy még egy Gambetta is pisztolylyal kezében keresi igazát de Fourtou-val szemben. Vagy nem furcsa-e, midőn Floquet francia miniszterelnök, ki állásánál fogva a törvény legfőbb őre, vivó tőrrel reparálja azon sérelmet, melyet a hirhedt Boulanger követett el rajta.

A párbajnak franciaországi története arról győzhet meg minden mély vizsgálódót, hogy a törvény betüje nem igen alkalmas arra, hogy ezen a bajon segítsen.

Az első teendő az, hogy a társadalomra kell hatni, hogy a párbajban megverekedőben ne lásson hőst, hogy a becsületről való fogalom ne legyen az individuumhoz, mintegy oda láncolva, hanem hogy törekedjünk a közjogi becsület fogalmát terjeszteni minden körben.

A modern időkben nem kivánhatjuk, hogy az individuum uszszék a társadalom felfogásának áramlata ellen. Társadalmi bünöket nem szabad az egyénen megtorolni, mert így minden esetben a hős fénykoszoruja fogja elhomályosítani a törvény előtt való tiszteletet.

Vessünk ezután még egy röpke pillantást Europa többi főbb államára. Mindenütt ugyanazt fogjuk látni; a párbajt szigorú büntetésekkel fenyegetik, de kiirtani még sem sikerült sehol sem Angliát kivéve, a hol azonban nem a törvény, hanem a hatalmas társadalmi actiónak köszönhető ennek a sociális bajnak teljes megszünése.

Belgium.

A modern francia párbajok legtöbbje eddig Belgiumban folyt le. A könnyü közlekedés a franciák kedvenc párbaj porondjává avatta e szép országot.

A büntetés ritkán érte utól azelőtt a tilalom ellen vétőket. Nagy engedékenységgel, hogy ne mondjam kedélyességgel hagyták menekülni a törvény megsértőit, de legujabbi időben annál drákóibb párbaj-novellát kezdemé-

nyezett a szenatus, mely valószinűleg törvénynyé is válik.

A belgák megsokalták a dolgot, hogy az ő országukat oly alkalmas párbajozó helynek tekintették s most már — hogy ha a beterjesztett javaslat törvényerőre lép — egyáltalában nem lesz tanácsos Belgium földjén megverekedni.

A régi belga jogban, a párbaj delictum sui generis volt. Ugy tekintették, mint a felségsértés egyik alfaját, azon felfogásból indulva ki, hogy az, aki párbajt ví, bitorolja a fejedelem igazságszolgáltatási jogát. Tehát a belgák régente ugyanazon felfogásnak hódoltak, mint a minőt a franciáknál láttunk. A büntetések ennek megfelelően fölötte szigorúak voltak. Halálbüntetés és a javak elkobzása volt a két főbüntetés. Ha a viadal alkalmával a bünösök kimultak a pert — mint a belgák magukat kifejezték — emlékük ellen (contre leur mémoire) folytatták. Nevezetes, hogy a puszta kihivás valamint a kihivás elfogadása is büntetés alá került, mint erről De Ghieuret: „Institutions du droit Belge"-ben is tanuskodik. A belga provinciák törvényhozása különben majdnem olyan volt, mint Franciaországé.

Az 1791 szept. 25-én kelt francia „Code

pénal“, továbbá az 1810-ben kelt büntető törvénykönyv, mely Belgiumban egészen 1867-ig a belga büntető törvénykönyv életbe léptetéséig volt érvényben, egyszerűen hallgattak a párbaj vétségéről, szóval nem ismerték el annak „delictum sui generis“ jellegét.

Az 1841. évi jan. 8-iki törvény volt az első, mely a párbajt külön említi meg és saját különleges büntetési tételeket állapít meg ellene.

Az egyes törvényszakaszok, melyeket az 1867-ik évi „Code pénal Belge“ is átvett, így hangzanak:

ART. 423. — La provocation en duel sera punie d'un emprisonnement de 15 jours à 3 mois, et d'une amende de 100 francs à 500 francs.

ART. 424. — Seront punis des mêmes peines ceux qui auront décrié publiquement ou injurié une personne pour avoir refusé un duel.

ART. 425. — Celui qui, par une injure quelconque, aura donné lieu à la provocation, sera puni d'un emprisonnement de 1 mois à 6 mois, et d'une amende de 100 francs à 1000 francs.

ART. 426. — Celui qui, dans un duel, aura fait usage de ses armes contre son adversaire, sans qu'il soit résulté du combat ni homicide, ni blessure, sera puni d'un emprisonnement de 1 mois à 6 mois, et d'une amende de 200 francs à 1000 francs. Celui qui n'aura pas fait usage de ses armes sera puni conformément à l'art. 423.

ART. 427. — Celui pui, dans un duel, aura blessé son adversaire, sera puni d'un emprisonnement de 2 mois à 1 an, et d'une amende de 300 francs à 1500 francs.

ART. 428. — Si les blessures ont causé une maladie ou une incapacité de travail personnel, le coupable sera puni d'un emprisonnement de 3 mois à 2 ans, et d'une amende de 500 francs à 2000 francs.

ART. 429. — L'emprisonnement sera de 6 mois à 3 ans, et l'amende de 1000 francs à 3000 francs, si les blessures résultant du duel ont causé, soit une maladie paraissant incurable, soit une incapacité permanente de travail personnel, soit la perte de l'usage absolu d'un organe, soit une mutilation grave.

ART. 430. — Celui qui, dans un duel, aura donné la mort à son adversaire, sera puni d'un emprisonnement de 1 an à 5 ans, et d'une amende de 2000 francs à 10.000 francs.

ART. 431. — Ceux qui, d'une manière quelconque, auront excité au duel, seront punis des mêmes peines que les auteurs. Dans le cas où le duel n'aurait pas eu lieu, ils encourront un emprisonnement de 1 mois à 1 an et une amende de 100 francs à 1000 francs.

ART. 432. — Dans les cas prévus par les articles 427, 428, 429 et 430, les témoins seront punis d'un emprisonnement de 1 mois à 1 an, et d'une amende de 100 francs à 1000 francs.

ART. 433. — Les coupables condamnés en vertu des articles 425 et suivants seront, en cas de nouveaux délits de même nature, commis dans le délai fixé par l'art. 56, condamnés au maximum des peines portées par ces articles, et ces peines pourront même être élevées au double.

Az 1878-ik évi bünvádi eljárás azonkivül kimondotta, hogy azon esetben, hogyha egy belga az ország határain kivül követi el a 426, 427, 428, 429, 430. §§-okba ütk. cselekvényt, az illető idegen állam felszólítására ül-

dözve lesz Belgiumban. A belga btk. szigorát azonban némikép enyhíti az 1888. évi május 31-én kelt, „a feltételes szabadon bocsátásról“ szóló törvény 9. articulusa, mely így szól:

„Les cours et tribunaux, en condamnant à une ou plusieurs peines, peuvent, lorsque l'emprisonnement à subir, soit comme peine principale ou subsidiaire, soit par suite du cumul de peines principales et de peines subsidiaires, ne dépasse pas six mois et que le condamné n'a encouru aucune condamnation antérieure pour crime ou délit, ordonner par décision motivée qu'il sera sursis à l'exécution du jugement ou de l'arrêt pendant un délai dont ils fixent la durée à compter de la date du jugement ou de l'arrêt, mais qui ne peut excéder cinq années.

„La condamnation sera considérée comme non avenue, si pendant ce délai le condamné n'encourt pas de condamnation nouvelle pour crime ou délit. Dans le cas contraire, les peines pour lesquelles le sursis a eté accordé et celles qui font l'objet de la condamnation nouvelle seront cumulées.“

A tervezett párbajnovella, melyet, mint már előbb említettem, a szenatus kezdeményezett, mult év április 6-án került a képviselőház elé a központi bizottság jelentése révén. *Van Cleemputte* előadó jelentéséből kitűnik, hogy a belga „Code pénal“ fennebb idézett 423—433. §§-ai a tervezet szerint jelentékeny módosítást szenvednek. Mindenek előtt már pusztán annak a ténye, hogy valaki a sajtó utján közli a párbaj jegyzőkönyvét vagy előzményeit, vagy

akárcsak a párviadalt adja a közönség tudtára vagy azt leírja vagy vagy pedig a párbajnál, jóllehet vér nélkül végződött, mint tanu van jelen, megállapítja a büntethetőséget.

A mi pedig a kiszabható büntetéseket illeti, említést érdemel, hogy a birák fel vannak hatalmazva, hogy súlyos esetekben hivatalvesztést állapíthassanak meg, továbbá megvonhatják az elitéltektől a választás és választhatás jogát, mind ez pedig kötelességükké van téve, hogyha az elitélt büncselekvényénél hivatalos hatalmával élt vissza; továbbá bizonyos esetekben nem alkalmazhatók az enyhítő körülmények, főleg pedig a föltételes szabadonbocsátás intézménye; végül a büntetések minimuma is fel van emelve, igy pl. az ellenfél megsebesítése, mely gyógyithatatlannak látszó betegséget okozott, legalább egy évtől egész 3 évig terjedhető börtönnel (emprisonnement) és legalább 2000 francs pénzbüntetéssel büntetendő, stb. stb.

A tervezet e rövid ismertetése is arra vall, hogy a belga törvényhozás igen szigorú álláspontra helyezkedett. A jövő fogja megmutatni, hogy vajjon téves-e azok nézete, kik a túlszigorú büntetésektől semmi javulást sem várnak.

Olaszország.

1889-ik év óta Olaszországnak uj büntető törvénykönyve van, melynek 237—245. §§-ai intézkednek a párviadalról.

CAPO IX. Del duello. 237. Chiunque sfida altri a duello, ancorchè la sfida non sia accettata, è punito con la multa sino a L. 500; ma se egli sia stato la causa ingiusta a determinante del fatto dal quale è derivata la sfida, la pena è della detenzione sino a due mesi.

Va esente da pena chi sia stato indotto alla sfida da grave insulto o da grave onta.

Chi accetta la sfida, qualora sia stato la causa ingiusta e determinante del fatto dal quale essa è derivata, è punito con la multa da L. 100 a 1500.

Se il duello avvenga, si applicano soltanto le disposizioni degli articoli seguenti.

238. Chiunque fa uso delle armi in duello è punito, se non cagioni all' avversario lesione personale, con la detenzioni sino a due mesi.

Se il colpevole sia stato la causa ingiusta e determinante del duello, la detenzione è da quindici giorni a quattro mesi.

239. Il duellante è punito con la detenzione: 1. da sei mesi a cinque anni, se uccida l'avversario o gli cagioni una lesione personale da cui derivi la morte; 2. da un mese a due anni, se gli cagioni una lesione personale che produca alcuno degli effetti preveduti nel primo capoverso dell' artic. 372; 3. sino a quattro mesi, se gli cagioni qualsiasi altra lesiose personale.

Se il colpevole sia stato la causa ingiusta e determinante del duello, la detenzione, è, nel primo caso, da due a sette anni; nel secondo, da tre mesi a tre anni; nel terzo, da uno a sei mesi.

240. Le pene stabilite nella prima parte dei due precedenti articoli sono diminuite da un sesto ad un terzo, se il colpevole sia stato indotto al duello da grave insulto o da grave onta.

241. I portatori della sfida sono puniti con la multa sino a L. 500; ma vanno esenti da pena, se impediscano il combattimento.

I padrini o secondi sono puniti con la multa da L. 100 a 1000, se il duello non abbia per effetto alcuna lesioni personale, e con la detenzione sino a diciotto mesi, negli altri casi; ma vanno esenti da pena, se prima del duello, abbiano fatto quanto dipendeva da loro per conciliare le parti, o se, per opera die essi, il combattimento abbia un esito meno grave di quello che altrimenti poteva avere.

242. Quando alcuno dei duellanti non abbia avuto parte alcuna nel fatto che cagionò il duello, e si batta in vece di chi vi ha direttamente interesse, le pene stabilite nei precedenti art. 238 e 239 sono aumentate della metà.

Non si applica tale aumento di pena, se il duellante sia un prossimo congiunto della persona direttamente interessata, ovvero se sia uno dei padrini o secondi che si batta in vece del suo primo assente.

243. In vece delle disposizoni degli art. 239 e 242. si applicano, per l'omicidio e la lesione personale seguiti in duello, quelle dei capi I e II del titolo IX: 1. se le condizioni del combattimento non siano state precedentemente stabilite da padrini o secondi, ovvero se il combattimento son segua alla loro presenza; 2. se le armi adoperate nel combattimento non siano eguali, e non siano spade, sciabole o pistole egualmente cariche, ovvero siano armi di precisione o a più colpi; 3. se nella scelta delle armi o nel combattimento vi sia frode o violazione de condizioni stabilite; 4 se sia stato espressamente convenuto, ovvero se risulti dalla specie del duello, o dalla distanza

fra i combattenti, o dalle altre condizioni stabilite, che uno dei duellanti dovesse rimanere ucciso.

In ogni caso la pena è della reclusione; e, ove la condanna non abbia per effetto l'interdizione perpetua, è aggiunta l'interdizione temporanea dai pubblici ufficii.

Se la lesione personale importi una pena inferiore a quelle stabilite negli art. 239 e 242. si applicano tali pene, aumentate di un terzo, sostituita la reclusione alla detenzione.

I padrini o secondi, nei casi dei n. 2. 3 e 4. soggiacciono alle stesse pene stabilite in questo articolo per i duellanti; le quali però possono essere diminuite di un terzo.

La frode o la violazione delle condizioni stabilite quanto alla scelta delle armi o al combattimento è a carico non solo di chi ne sia l'autore, ma anche di quello fra i duellanti, padrini o secondi, che ne abbia avuto conoscenza prima o nell'atto del combattimento.

244. Chiunque publicamente offende una persona o la fa segno in qualsiasi modo a pubblico disprezzo perchè essa o non abbia sfidato o abbia ricusato il duello, ovvero, dimostrando o minacciando disprezzo, incita altri al duello, è punito con la detenzione da un mese ad un anno.

245. Quando colui che provoca o sfida a duello o minaccia di provocare o sfidare agisca con l'intento di carpire danaro o altra utilità, si applicano, secondo i casi, le disposizioni dell'art. 407 o dell'art. 409.

Az olaszországi párbaj codificatiojára vonatkozólag igen érdekes részletek és fejtegetések olvashatók dr. Lukács Adolf értekezésében, melyet a „Magyar Igazságügyben“ közölt: „A párbaj büntetőjogi fejlődése és jelen állapota“ címmel. A bővebb részleteket illetőleg tehát erre a kiváló értekezésre utalok.

Spanyolország.

T. Livius (27. könyv 21. §.) tanusága szerint a iberi félsziget lakói már az északi népek beözönlése előtt ismerték a párbajt. Az invázio után még gyakoribbá lett a Góthok szokásának befolyása alapján.

Mindazonáltal el kell ismerni, hogy a „Fuero-juggo"-nak nevezett törvénykönyv semmiféle intézkedést sem tartalmaz, mely arra vallana, hogy a törvényszéki párbaj törvényes intézkedés lett volna náluk.

Az Arabok betörése után a párbaj még szélesebb körben terjedt el, úgy hogy bizvást mondható, hogy akkor még nem volt eltiltva. A spanyol királyok t. i. belátva azt, hogy nem képesek elnyomni, legalább szabályozni óhajtották.

A „Cortès de Najera" bölcs Alfons uralkodása alatt részletes intézkedéseket tett az ú. n. „Codigo de las Partidas"-ban, de azonnal meg kell említenünk, hogy az ország hamar túl tette magát a törvény intézkedésein.

A párbajt legelőször a katholikus királyok tiltották meg. 1480-ban Toledoban törvényt hoztak a „Novissima Récopilacion" címmel,

ebben a párbajra vonatkozólag részletes intézkedéseket találunk.

Ennek a törvénynek értelmében jószágvesztéssel sujtották azt, a ki mást párbajra hí, vagy a kihívást elfogadja, még akkor is, ha eredménytelenül is történt.

Halálbüntetés éri: a kihívót, ha ellenfelét megsebzi vagy megöli; a kihivott abban az esetben, ha életben marad, örökösen számüzve van; a segédek jószágelkobzással büntetendők; sőt mi több, még azokra is volt büntetési tétel szabva, akik a párviadalban akárminő más módon s mások miatt voltak jelen.

A szigorú intézkedéseknek kevés foganatjuk volt. Hasonló csekély eredménye lőn az 1678. aug. 29-iki decretumnak és a 1701-ben kelt ordonnance-nak. Mindezen cikkek feltalálhatók a „Novissima Récopilacion“ című munkában.

V. Fülöp 1716. jan. 27-én „Pragmaticá“-t hirdetett ki, melyet 1757-ben május 9-én VI. Ferdinand megujított. E pragmatica fentartja a katholikus királyok mindazon rendeleteit, melyek a párbajt tilalmazzák és a régieken felül még ujabb büntetéseket is szabott a törvény áthágóira. Mindamellett meg kell jegyeznünk, hogy a törvényeket nem hajtották végre, úgy

hogy 1837-ben a törvényszékekhez királyi rendelet érkezett, mely a V. Fülöp-féle pragmatica végrehajtását sürgeti és hagyja meg a biráknak.

Az 1848-iki büntető törvénykönyv, melyet 1850. és 1870-ben ki, egészítettek teljesen átalakította az eddigi büntetési tételeket. Ettől kezdve a büntetések sokkal enyhébbek. Intézkedései a Dalloz-féle francia fordításban így hangzanak:

ART. 439. — Les autorités qui auront connaissance d'un duel projeté, procèderont à l'arrestation du provocateur, à celle de l'adversaire, si celui-ci a accepté le défi; ils ne seront mis en liberté qu'après avoir donné leur parole d'honneur de se désister de leur projet.

Celui qui, manquant déloyalement à sa parole, provoquerait de nouveau son adversaire, sera puni d'interdiction temporaire de l'exercice de toutes fonctions publiques, et même du bannissement.

Celui qui, dans les mêmes conditions, accepterait le duel, sera puni d'exil.

ART. 440. — Celui qui tuerait en duel son adversaire, sera puni de réclusion.

S'il le blessait de blessures définies dans le numéro I de l'article 431, il sera puni de la prison correctionnelle (application des pénalités, moyenne ou maximum).

En tout autre cas, on punira de détention les combattants, alors même qu'il n'y aurait pas de blessures.

ART. 441. — Au lieu des pénalités signalées à l'article précédent, on punira de bannissement, en cas d'homicide, d'exil en cas de blessures stipulées dans le numéro I de l'article 431, et d'une amende de 50 à 500 pesetas dans chacun des cas suivants:

1° Le provoqué ou défié qui se battrait pour ne pas avoir avoir obtenu de son adversaire explication des motifs du duel;

2° Le défié qui se battrait parce que son adversaire lui aurait refusé des explications suffisantes, ou une satisfaction honorable pour l'offense encourue;

3° L'offensé qui se battrait pour n'avoir pu obtenir de l'offenseur une explication suffisante ou une satisfaction honorable qu'il aurait demandée.

ART. 442, — Les pénalités établies à l'article 440, seront appliquées au maximum :

1° A celui qui provoquerait le duel sans eu expliquer les motifs à son adversaire, si celui-ci l'exigeait;

2° A celui qui, ayant provoqué même avec raison, rejetterait les explications suffisantes ou la satisfaction honorable que lui aurait offert son adversaire;

3° A celui qui, ayant fait injure à son adversaire, se refuserait à lui accorder des explications suffisantes ou une satisfaction honorable.

ART. 443. — Celui qui exciterait un autre à provoquer ou à accepter un duel, sera puni respectivement des pénalités mentionnées à l'art. 440, si le duel a lieu.

ART. 444. — Celui qui outragerait ou discréditerait un autre publiquement pour le fait d'avoir refusé un duel, encourrait une des pénalités établies pour les injures graves.

ART. 445. — Les témoins d'un duel d'où résulteraient la mort ou des blessures, seront respectivement punis comme auteurs de ces délits avec préméditation, s'ils ont provoqué le duel ou employé quelque perfidie, soit dans l'exécution du duel, soit dans le règlement des conditions de celui-ci.

Comme somplices des mêmes délits, s'ils l'avaient décidé un duel à mort, ou connaissaient l'avantage d'un des combattants.

Ils encourent la réclusion et une amende de 250 à

2,500 pesetas, s'ils n'ont point fait tout leur possible pour concilier les parties, ou s'ils n'ont point établi les conditions du duel de la façon la moins périlleuse possible pour la vie des combattants.

ART. 446. — Le duel qui aurait lieu sans l'assistance de deux ou plusieurs témoins majeurs, pour chaque partie, et sans que ceux-ci eussent choisi les armes et réglé toutes les autres conditions, sera puni :

1° De prison correctionnelle s'il n'en résulte pas mort ou blessure ;

2° Des pénalités générales de ce Code si la mort en est résultée, la pénalité ne pouvant jamais être moindre que la prison correctionnelle.

ART. 447. — On appliquera aussi les lois générales de ce Code, et, en outre, l'interdiction absolue temporaire de l'exercice de toutes les fonctions publiques :

1° A celui qui provoquerait ou donnerait lieu à un défi ayant en vue un intérêt pécuniaire ou un but immoral ;

1° Au combattant qui commettrait la lâcheté de manquer aux conditions établies par les témoins.

A mi a törvényszéki praxist illeti, állitólag igen ritka az az eset, midőn egy párbajügyet csakugyan a törvényszék elé visznek.

A törvényszékek vajmi ritkán foglalkoznak a párbajügyek tárgyalásával, jóllehet a lapok minden esetről megemlékeznek és körülményesen irják le a véghez ment harcok minden részletét. S ha néha mégis reá szánja magát a hatóság, hogy üldözni fogja a párbajt, az egész puszta formalitás, mely semminemű kellemetlenséggel sem jár a harc hőseire nézve.

Nevezetes, hogy Spanyolországban a katonai párbajokra nézve semmiféle különös intézkedést sem találunk.

Az 1885. év óta érvényben levő katonai büntető törvénykönyv ugyanazon intézkedéseket tartalmazza, mint a közönséges büntető törvénykönyv.

A hires párbajok közt Spanyolország csupán a Montpensier — Don Henri de Bourbon infans párbajával szerepel.

Portugália.

Portugáliában, épúgy mint Spanyolországban, el van tiltva a párbaj.

1886. évi szept. 16-án kelt büntető codex igen szigorú büntetéseket tartalmaz.

A Dalloz-féle francia gyüjtemény szerint így hangzanak az erre vonatkozó §§-ok:

ART. 382. — L'amende et la prison sont infligès à ceux qui, publiquement, ont discrédité ou injurié celui qui a refusé un duel.

ART. 383. — Quiconque excite au duel par quelque injure ou d'une autre manière que ce soit, est puni d'un emprisonnement de 1 mois à 1 an, augmenté d'une amende.

ART. 384. — Est punissable le simple fait de se battre en duel.

ART. 385. — En cas de mort, la peine est de 1 à 2 ans de prison et du maximum de l'amende; elle peut

même être portée au double avec emprisonnement correctionnel. La peine est de 6 mois à 2 ans et d'une amende correspondante si les blessures ont occasionné une infirmité permanente ou une incapacité de travail de 20 jours; elle est de 3 à 12 mois avec amende si les blessures sont légères.

ART. 386. — Une peine de 6 mois de prison est infligée aux témoins, avec amende, s'ils peuvent être compris comme complices du délit.

ART. 387. — Si le duel a eu lieu sans témoins ou s'il a été loyal, ou si la cause du duel avait comme cause un intérêt pécuniaire, les délinquants seront toujours punis des peines sus énoncées, dans le cas de mort ou de blessures graves.

Jóllehet a hadseregben a párbaj el van tiltva, mind a mellett az a tiszt, aki sérelmet eltűrve, meg nem verekszik, ferde helyzetbe jut, mely lehetetlenné teszik neki, hogy a hadsereg kötelékében maradhasson.

A párbaj elég gyakori Portugalban. Legnevezetesebb párbaj a Carvalho minister és Ribeiro közt lefolyt eset, mely annak idejében élénk megbeszélés tárgya volt az európai sajtóban.

Helvetia.

Svajcban nagy mértékben uralkodik a jogi particularismus. Ahány canton, annyi codex. Ugyancsak jó ügyvéd legyen az, ki Svajc minden cantonjának törvényeit ismeri.

Ezen particularismust megtaláljuk a büntetőtörvény azon intézkedéseire nézve is, amelyek a párbaj vétségét büntetik.

Lehetetlen volna tehát mind a 22 cantonnak a párbajra vonatkozó törvényhozási intézkedéseit mind ismertetni s azért csak egy néhány jellemző adatra kell szorítkozni.

Érdekes például szolgálhat a helvetiai felfogásra Vaud canton büntetőkönyve, mely a II. fejezet (Chapitre) V. címében (titre) a következő intézkedéseket tartalmazza.

Code pénál du canton de Vaud. Chapitre II du Titre V. Des batteries et du duel ART. 240. — Celui qui prend une part active à une batterie, lors même qu'elle ne présente aucun des caractères mentionnés aux articles suivants, est puni d'une amende qui ne peut excéder soixante francs, ou d'un emprisonnement qui ne peut excéder 15 jours.

ART. 241. — Si la batterie a eu pour résultat une lésion du genre de celles qui sont mentionnées à l'art. 231. l'auteur de cette lésion est puni d'un emprisonnement de 10 jours à 10 mois; les autres personnes qui ont pris part à la batterie sont punies d'un emprisonnement qui ne peut excéder 4 mois, ou d'une amende qui ne peut excéder 600 francs.

ART. 242. — Si la batterie a pour résultat une lésion du genre de celles qui sont mentionnées à l'art. 232, l'auteur de cette lésion est puni d'un emprisonnement de 1 mois à 2 ans; les autres personnes qui ont pris part à la batterie sont punies d'un emprisonnement qui ne peut excéder 1,000 francs.

ART. 243. — Si la batterie a eu pour résultat des lésions mentionnées à l'art. 235, l'auteur de ces lésions est puni d'un emprisonnement de 6 mois à 4 ans.

Si elle a eu pour résultat une lésion ayant occasionné la mort, l'auteur de cette lésion est puni par un emprisonnement de 10 mois à 15 ans. sans préjudice des autres dispositions sur l'homicide.

Les autres personnes qui ont pris part à la batterie sont punies par un emprisonnement qui ne peut excéder 2 ans, ou par une amande qui ne peut excéder 2,000 francs.

ART. 244. — Dans les cas prévus aux articles précédents, le maximum de la peine peut être élevé de moitié contre ceux qui ont été provocateurs ou qui ont contribué à prolonger la batterie, ou pui ont fait usage d'armes meurtrières ou d'instuments dangereux.

ART. 245. — Si le délinquant a encouru la peine d'un emprisonnement de 10 mois ou au-delà, le juge peut substituer, en partie, le bannissement à l'emprisonnement, de telle sorte que le délinquant soit condamné à 6 mois, au moins, d'emprisonnement, et en outre, au bannissement pour un temps qui ne peut excéder 10 années ou être moindre de 1 an.

ART. 246. — Dans les cas prévus au présent chapitre, le juge peut libérer de toute peine celui qui a fait ses efforts pour arrêter la rixe, lors même qu'il y a pris une part active, ansi que celui qui est suffisamment puni par les mauvais traitements qu'il a éprouvés, ou par les blessures qu'il a reçues.

ART. 247. — Les dispositions des articles 240, 241. 242, 243, 244, 245 et 246 sont applicables au duel. Toutefois, le tribunal, dans l'application de la peine, aura égard aux torts que peut avoir eus l'un ou l'autre des combattants, au moment où la querelle a eu lieu.

Le maximum de la peine peut être élevé de la moitié contre ceux qui ont été provocateurs ou qui ont con-

tribué à prolonger le duel, ou qui se sont conduits avec déloyauté dans le combat. Les témoins et les autres assistants du duel ne sont punissables qu'autant qu'ils ont empêché la réconcilitation, excité ou envenimé la querelle, ou cherché à aggraver les conditions du combat.

Dans ce cas, ils sont réputés complices et punis comme tels.

ART. 248. — Dans les cas prévus aux articles 242 à 247 ,inclusivement, la peine de la réclusion peut, suivant les circonstances, être substituée à celle de l'emprisonnement.

N. B. L'article 231 édicte les peines en cas d'incapacité de travail de 20 à 30 jours, l'art 232 l'incapacité de plus de 30 jours, etc.

Le banissement est suprimé comme peine, comme contraire au Code Fédéral qui défend de bannir un citoyen suisse.

E szerint a párbaj és a verekedések egy kalap alá kerültek; sőt még mintegy hozzá is teszi, hogy a penge úgyis mindig a tokjában marad, s hogy Themis istenasszonyának nem volt alkalma még az igazságszolgáltatás *pallosával* sujtani a tilalom ellen vétőket.

Boldog ország, boldog erkölcsök! Nem érdektelen adat, hogy a középkorban Helvetiában sem volt ritka dolog a törvényszéki párbaj, sőt még az egyes főurak között is gyakran előfordult a becsületpárbaj. Később azonban szigorú intézkedéseket tettek ellentük. 1651-ben pl. a berni „le mandat de leurs Excellences“ is

ugyancsak szigorú volt, mint azt a „Coutumier de Vaud“ közli.

Az 1716. edictum sem érdektelen, mely hasonló szellemben intézkedett.

A svajci párbajok közül legnevezetesebb, a mely Lassalle hires socialista és egy bojár között folyt le.

Anglia.

Anglia az egyedüli ország, a hol a párbaj teljesen eltünt. Nincs is tehát szükség törvényre, mely a párbajra büntetéseket szabjon.

Edouard Erneseman figyelemre méltó tanulmányában érdekesen nyilatkozik a párbajról*)

---

*) „Longtemps après que le duel judiciaire eut été admis dans les Etats du continent comme moyen de juger un procès, il franchit la Manche avec les Normands et s'introduisit en Angleterre.

„A l'origine, le duel, sous le nom de trial by battle ou de combat, était un privilège de Normand.

„Plus tard, il s'étendit jusque dans le droit commun de l'Angleterre, „Common law of England“ et ce fut seulement lors du cas célèbre „Thornton contre Ashford.“ 1817, après que lord Ellenborough eut reconnu le trial by battle, comme faisant partie du droit commun, qu'il fut aboli comme un reste démodé du jugement de Dieu.

„De même que le duel judiciaire n'avait pénétré en Angleterre que longtemps après avoir été adopté sur le continent, de même le duel privé n'y pénétra que fort tard.

A legfeltünőbb jelenség csak az, hogy a század elejéig Angliában és Irlandban époly gyakori volt a párbaj, mint a continensen. Jellemző pl. hogy egy irlandi, ki elvesztette pörét, ügyvédjét és az ügyében eljáró biróság tagjait is provocálta.

„Avant le XVIe siècle, on ne trouve aucune mention authentique du duel, dans le sens moderne de ce mot, ni dans la Grande-Bretagne, ni dans l'Irlande.

„Même sous Jacques Ier un duel ètait une rareté. Du temps de Cromwell les doctrines et les moeurs des puritains s'y opposaient rigoureusement.

„Ce ne fut que vers le „temps léger“ qui commença à la cour d'Angleterre après la Restauration que le duel eut beau jeu . . .

„Les Irlandais se battaient en duel pour tous les prètextes possibles.

„Une différence d'opinon sur un point de droit devant le tribunal entre deux avocats irlandais leur sembla un motif assez suffisant de duel; ils se précipitèrent hors de l'audience, laissèrent attendre juges et jury et allèrent régler la discussion dans un champ voisin. Il arriva aussi qu'un Irlandais, qui avait perdu un procès, provoqua tous les avocats de la partie adverse.

„Mème les juges irlandais, depuis le lord Chancelier jusqu'au „puisne judge“ ne considéraient pas le moins du monde le duel comme étant au-dessous de leur dignité. — On peut donc dire avec raison qu'au point de vue du duel la société anglaise et irlandaise du siècle dernier ne le cédait en rien aux États du continent, et même peut-être qu'elle les surpassait tous.

Ce fait est d'autant plus étonnant que la loi ne considérait avec aucune indulgence le cas de mort en duel,

Minden büntetés dacára is zaonban egészen 1851-ig igen sok párbaj fordult elő Angliában. Albert herceg érdeme, hogy azon mozgalmat megindította, melynek sikeres eredménye volt, hogy a párbaj egészen eltűnt Angliából.

---

et qu'elle menaçait le meurtrier des châtiments les plus sévères. C'est que l'opinon publique n'était pas encore mûre, même à cette époque, et jusqu'au temps de Georges III, l'Ecosse, l'Irlande et l'Angleterre ne fournirent que rarement un jury. qui, par un verdict de culpabilité, ait mis l'accusé en danger d'être condamné à mort. Il fallut que le mal devint assez grand pour soulever, pour ainsi dire, l'opiuon publique; que les dispositions élevées dans le „Tatler et le Spectator," que les considérations de John Cockburns dans une „history of duels, 1720", que Paley, Bentham et d'autres écrivains blâmassent la folie du duel, il fallut tous ces efforts réunis pour préparer le terrain et pour que le jury considérât la mort en duel comme un cas de meurtre.

„Déjà du temps d'Elisabeth, des juges de la valeur de Coke, Bacon Hale, avaient déclaré, sans hésiter, que donner la mort en duel était un meurtre. Mais, de même qu'en Écosse. l'opinon publique se prononça là aussi contre la rigoureuse application de la loi, en admettant que le meurtre devait être distingué d'un simple homicide commis avec l'assentiment de la victime. Cependant, à la fin, force resta à la loi dans toute sa rigueur.

„Steinmetz rapporte que, sous Georges III. on fit mention de 172 duels. Seulement 18 poursuites eurent lieu, dont 6 se terminèrent par un acquittement. Dans huit cas, il y eut condamnation à la prison, dans sept cas, on admit l'homicide, et dans trois le meurtre. Deux accusés furent exécutés . . . ."

Az angol (ideértve a skótot és irlandit) ma már egyáltalában nem áll ki párviadalra; sőt annyira átment a vérébe a párbaj megvetése, hogy szinte már meg sem érti, hogy a continens müvelt elemei mint fordulhatnak ily esztelen módhoz állitólagos becsületreparálás címén.

Az angol felfogás ma már annyira tisztult, hogy egy angol gentleman még a külföldön sem hódol meg a párbaj állitólagos kényszerének. (Lásd bővebben a bevezetésben.)

Mindent összefoglalva azt látjuk, hogy Anglia az egyedüli ország, melyben a párbaj rövid idő alatt eltünt és pedig nem a törvényhozás szigorú büntetései, hanem a társadalom vezető köreiből kiindult sikeres mozgalom alapján, mely igen helyesen fogta fel, hogy a társadalmi kóros tüneteket csupán társadalmi actio alapján lehet kiirtani.

Görögország.

A hellen alkotmány levél kiadása óta egész 1834-ig nem volt a párbaj Görögországban eltiltva. Erre különben szükség sem volt, mert a görögök az időtájt még nem ismerték a modern értelemben vett becsületpárbajt.

Az 1834. év ápr. 19-én kelt büntetőtörvény-

könyv tiltja el először. Ez a törvény különben mind mai napig érvényben van.

Főbb intézkedései így hangzanak:

Quiconque, pour quelque motif que ce soit, provoque quelqu'un en duel, et quiconque ainsi provoqué se présente au combat, est puni d'un emprisonnement de 14 jours à 6 mois, si le duel n'a pas causé de blessure; de 3 mois à 2 ans, si la blessure a causé une incapacité de travail moindre de 3 mois; d'un emprisonnement de moins de 2 ans, si la blessure a causé une incapacité de travail de plus de 3 mois, ou si le duel a eu lieu sans témoins ou assistants; de réclusion, si l'un des combattants a été blessé mortellement ou a été tué sans que la mort d'un des deux adversaires fût préalablement convenue; de travaux forcés à temps, si la mort a été prévue.

Sont punis d'un emprisonnement de 3 mois au maximum, ceux qui ont provoqué, ou qui ont accepté la provocation, même si le duel n'a pas eu lieu, ainsi que ceux qui ont menacé ou qui ont montré du dédain au provoqué qui n'a pas accepté le duel.

Est considéré comme circonstance aggravante le cas où l'une des parties aurait refusé la solution par voie des tribunaux, ou après l'avoir acceptée, aurait eu de nouveau recours au duel.

Les témoins ou assistants (aides, médecins, etc.) ne sont pas punis.

A katonai törvénykönyv említést sem tesz a párbajról. De mégis, jóllehet a párbajt még a katonák közt sem engedi meg a törvény, a valóságban meg van nekik engedve. Az a katonatiszt, aki párbajt vívni vonakodnék, örökre lehetetlenné tenné magát.

Németország.

A párbajról az 1871. kelt, 1876-ban bővített büntető törvénykönyv intézkedik.

Az erre vonatkozó §§-ok így hangzanak:

Zweikampf. §. 201. Die Herausforderung zum Zweikampf mit tödtlichen Waffen, sowie die Annahme einer solchen Herausforderung wird mit Festungshaft bis zu sechs Monaten bestraft.

Vergl. M. St G. B. §§. 112, 113.

§. 202. Festungshaft von zwei Monaten bis zu zwei Jahren tritt ein, wenn bei der Herausforderung die Absicht, dass einer von beiden Theilen das Leben verlieren soll, entweder ausgesprochen ist oder aus der gewählten Art des Zweikampfs erhellt.

§. 203. Diejenigen, welche den Auftrag zu einer Herausforderung übernehmen oder ausrichten (Kartellträger), werden mit Festungshaft bis zu sechs Monaten bestraft.

§. 204. Die Strafe der Herausforderung und der Annahme derselben, sowie die Strafe der Kartellträger fällt weg, wenn die Parteien den Zweikampf vor dessen Beginn freiwillig aufgegeben haben.

§. 205. Der Zweikampf wird mit Festungshaft von drei Monaten bis zu 5 Jahren bestraft.

§. 206. Wer seinen Gegner im Zweikampf tödtet, wird mit Festungshaft nicht unter zwei Jahren, und wenn der Zweikampf ein solcher war, welcher den Tod des einen von Beiden herbeiführen sollte, mit Festungshaft nicht unter drei Jahren bestraft.

§. 207. Ist eine Tödtung oder Körperverletzung mittels vorsätzlicher Uebertretung der vereinbarten oder hergebrachten Regeln des Zweikampfs bewirkt worden, so ist der Uebertreter, sofern nicht nach den vorhergehenden Bestimmungen eine härtere Strafe verwirkt ist, nach den

allgemeinen Vorschriften über das Verbrechen der Tödtung oder der Körperverletzung zu bestrafen.

§. 208. Hat der Zweikampf ohne Sekundanten stattgefunden, so kann die verwirkte Strafe bis um die Hälfte, jedoch nicht über fünfzehn Jahre erhöht werden.

§. 209. Kartellträger, welche ernstlich bemüht gewesen sind, den Zweikampf zu verhindern, Sekundanten, sowie zum Zweikampf zugezogene Zeugen, Aerzte und Wundärzte sind straflos.

§. 210. Wer einen Anderen zum Zweikampf mit einem Dritten absichtlich, insonderheit durch Bezeigung oder Androhung von Verachtung anreizt, wird, falls der Zweikampf stattgefunden hat, mit Gefängniss nicht unter drei Monaten bestraft.

A hadseregben azonban nincs megtiltva a párbaj, de el kell ismerni, hogy széleskörű praeventiv intézkedések vannak téve.

Igy pl. mielőtt a német tiszt megverekedszik, köteles a becsületbiróság itéletét kikérni, amely föltétlenül határoz afölött, hogy van-e ok a párbajra vagy nincs.

Ezen becsületbiróság, mint mindenütt, úgy Németországban is igen hasznos és célhoz vezető intézkedésnek bizonyult.

Nevezetes, hogy ezeknek a becsületbiróságoknak jogukban áll, minden tisztre fegyelmi büntetést róni, a kinek a viselete kifogás vagy egyébként megrovás alá esik; sőt annyira terjed hatalmuk, hogy a méltatlant egyáltalában

ki is zárhatják a hadseregből. Másrészt igen természetesen az a kötelességük, hogy a tisztikar tekintélyét és társadalmi súlyát emeljék és fokozzák.

Érdekes szerepet játszanak Németországban a burschok között vivott ú. n. mensurák.

A német doctrina még mai napig sem tudott végleges megállapodásra jutni, hogy vajjon e viadalok megállapítják-e párbaj fogalmát. Ennek bővebb tárgyalása különben már a dogmatikus rész fejtegetéseinek tárgya.

Ausztria.

Az osztrák örökös tartományokban a következő §§-ok intézkednek a párbajról:

Von dem Zweikampfe. 158. Wer jemanden aus was immer für einer Ursache zum Streite mit tödtlichen Waffen herausfordert und wer auf eine solche Herausforderung sich zum Streite stellt, begeht das Verbrechen des Zweikampfes.

Strafe.

159. Dieses Verbrechen soll, wenn keine Verwundung stattgefunden hat, mit Kerker von sechs Monaten bis zu einem Jahre gestraft werden.

160. Ist im Zweikampfe eine Verwundung geschehen, so ist die Strafe Kerker von einem bis zu fünf Jahren. Wenn jedoch der Zweikampf eine der im § 156 bezeich-

neten Folgen nach sich gezogen hat, so ist derselbe mit schwerem Kerker von fünf bis zu zehn Jahren zu bestrafen.

161. Ist aus dem Zweikampfe der Tod eines der Streitenden erfolgt, so soll der Todtschläger mit zehn- bis zwanzigjährigem schweren Kerker bestraft werden.

162. In jedem Falle ist der Herausforderer auf längere Zeit zu verurtheilen, als er verurtheilt worden sein würde, wenn er der Herausgeforderte gewesen wäre.

Strafe der Theilnehmer.

163. Wer zur Herausforderung oder zur wirklichen Stellung des einen oder anderen Theiles auf dem Kampfplatze aufgereizt oder in anderer Art absichtlich beigetragen, oder demjenigen, der die Herausforderung abzuwenden suchte, Verachtung gedroht oder bezeigt hat, ist mit Kerker von sechs Monaten bis zu einem Jahre; wenn aber sein Einfluss besonders wichtig gewesen, und eine Verwundung oder gar der Tod erfolgt ist, von einem bis zu fünf Jahren zu bestrafen.

164. Diejenigen, die sich als Beistände oder sogenannte Secundanten für einen der Streitenden zum Kampfe gestellt haben, sollen mit Kerker von sechs Monaten bis zu einem Jahre, und nach der Grösse ihres Einflusses und des erfolgten Uebels auch bis auf fünf Jahre bestraft werden.

Strafloswerden des Zweikampfes.

165. Die Strafbarkeit wegen dieses Verbrechens hat zu entfallen:

a) für den Herausforderer, wenn er sich nicht zum Streite stellt;

b) für diesen sowohl, als für den Herausgeforderten, wenn sie sich zwar zum Streite gestellt haben, aber von dem Kampfe vor dessen Beginne freiwillig abgestanden sind;

c) für alle übrigen Mitschuldigen, wenn sie sich für

das freiwillige Abstehen von dem Kampfe mit thätigem Eifer bestrebt haben, und derselbe wirklich unterblieben ist.

158. u 165. „Im Zusammenhalte dieser beiden §§ erscheint die Ansicht zulässig, dass zum Thatbestande des Verbrechens des Zweikampfes insoferne dasselbe als strafbar erkannt werden soll, auch gehöre, dass der Herausforderer sich zum Kampfe auch wirklich gestellt habe .... So lange die Sache im Stadium der blosen Herausforderung ruht, muss der im § 165 gesetzten Eventualität, wornach es dem Herausforderer freigelassen ist, noch vor dem entscheidenden Momente sich zur besseren Einsicht und Willensmeinung zu bekehren und die Strafbarkeit der Herausforderung von sich abzuwenden. Rechnung getragen werden.“ Die nicht angenommene Herausforderung muss daher als straflos erachtet werden (E. 11. Apr. 1865, A. 1089).

Svédország.

A svéd büntetőtörvény 1864. páratlanul szigorú intézkedése igy hangzik:

ART. 38. — Tout duel suivi de mort est puni de 6 à 10 ans de travaux forcés; si les témoins ont décidé un duel à mort, et que mort s'en soit suivie, la peine peut s'élever jusqu'aux travaux forcés à perpétuité ; s'il y a eu blessures graves, la peine est de 2 à 6 ans de travaux forcés; s'il n'y a eu que des blessures légères, ou même s'il n'y a eu aucune blessure, la peine est de 6 mois à 2 ans de prison.

Norvégia.

Az 1874. évi büntetőkönyv a következőkép hangzik:

ART. 15. Chap. 14. — La peine des travaux forcés est infligée en cas de mort de l'un des adversaires, ou bien si les combattants ont décidé des se battre à mort, quelle que soit l'issue du duel.

ART. 19. Chap. 15. — Il en est de même si le

duel a eu pour conséquence la perte d'un membre, d'un organe essentiel, ou une maladie grave ou des infirmités. Si les blessures ne sont que légères, aucune peine n'est encourue. Les témoins ne sont pas punissables.

Oroszország.

Nevezetes szerepe van Oroszországban a párbajnak.

Alig van ország, melyben a párbaj komolyabb feltételekkel menne végbe, mint épen a cár birodalmában.

Régente egyáltalában nem ismerték ezt az intézményt. A hagyomány fentartott ugyan néhány esetet, melyek nagyon hasonlítanak a nyugati európai párviadalokhoz.

Az istenitéletekre Oroszországban is reá akadunk.

Az oroszok legrégibb codexe a XI. században kelt Jaroslaw-féle, egész csomó intézkedést tartalmaz, melyek mind erre vonatkoznak. Ez a szokás itt egész a XVI. századig megvolt. Ekkor vetette magát közbe az egyház, melynek befolyása alatt lassankint tünedezni kezd. Alexisnek a XVII. században kelt uj codexe minden viadalt, mely két egyén közt megy végbe, egyszerű civakodásnak (rixe) tekint és ily módon bünteti is. Nagy Péter alatt,

midőn Oroszország szorosabb és gyakoribb összeköttetésbe lép Európa többi országaival, a modern becsületpárbaj nagy gyorsasággal harapódzott el, úgy hogy már I. (nagy) Péter is kénytelen volt ellene nagy erélylyel intézkedni és üldözni.

Nagy Péter még a katonákat is súlyos büntetésekkel sujtotta, kik tilalmát megszegték. Szibériai kényszermunka volt annak a büntetése, a ki valakit párbajra hivott ki, vagy pedig a kihivást elfogadta. Mindennek dacára a párbaj nagyon elhatalmasodott s szinte a jó neveléshez valónak tartották azt, hogy minden nemes ember párbajozzék. A XIX. század elején meg épenséggel egyik párbaj éri a másikat, a mit ugy magyaráznak az orosz szakirók, hogy főleg a nyugati államok hadseregeivel való gyakori érintkezésnek tulajdonítható a párbajok rohamos szaporodása.

Ismeretes például az „Anyégin" halhatatlan szerzőjének: Puskin Sándornak párbaja Lermontoffal, melynek az előbbi áldozatává lőn.

Manapság az oroszok csak igen komoly esetekben fordulnak ehhez az úthoz, így pl. a női becsület vagy férj jogainak megsértése esetében és ebben az esetben azzal a bevallott in-

tentioval intézik el a harcot, hogy egyikük túl ne élje az összeütközést. Ebből magyarázható aztán az a körülmény is, hogy az orosz párbajnál divó szabályok sokkal súlyosabbak, mint a continens többi államában divatozó párbaj codexei, melyek különösen a párbaj enyhe kimenetelét tartják szemük előtt.

Az elv tehát az, hogy csupán komoly esetben nyulnak fegyverhez, de akkor egész komolyan látnak hozzá. Figyelemreméltó jelenség, hogy Oroszországban ritka a kard és vivótőr (épée) párbaj. Legszokásosabb fegyver a nem vont csövű pisztoly gömbölyű tölténynyel.

Az u. n. kivételes pisztoly párbajok minden neme divatos náluk, elkezdve a szilárd állásu lövésváltástól (duel à distance fixe) egész a zsebkendővégről való párbajig.

A törvény igen szigorúan bünteti a párbajt, sőt még a puszta kihivást is, melyet párbaj nem követett.

Ha a párbaj nem folyt le szabályszerűen, úgy egyszerüen gyilkosság büntettének vagy ennek a kisérletének minősítik.

Minden párbajügyet a cár elé terjesztenek, a ki — mint a szakirók állítják — a legtöbb

esetben kegyelmet gyakorol, ha az eset némikép is menthető.

A párbajról szóló §§-ok így hangzanak:

Code Criminel Russe Livre IX. — Chapitre IV. Des Duels ART. 1497. — Le fait de provoquer en duel, qui que ce soit et sous n'importe quel prétexte, alors même que, par suite de circonstances indépendantes de la volonté du provocateur, la provocation n'a pas de suites, entraîne pour celui qui s'en est rendu coupable un emprisonnement de 3 à 7 jours.

Si le duel a eu lieu sans être suivi d'effusion de sang, le provocateur est puni d'un emprisonnement de 3 semaines à 3 mois.

En cas de récidive, la peine est l'internement de 2 à 4 mois, dans une forteresse (15 août 1845; — 17 avril 1863).

ART 1498. — Les peines spécifiées dans l'article précédent sont élevées d'un ou de plusieurs degrés, si la provocation émane de la personne qui a manifestement engagé la querelle (15 avril 1845).

ART. 1499. — Quand la provocation en duel s'est produite à la suite d'une grave injure personnelle ou d'une offense adressée soit au père, soit à la mère ou une parente en ligne directe, soit à la femme, fiancée, soeur, fille, bru, belle-soeur ou beau-frère du provocateur, le coupable peut être acquitté ou condamné à un emprisonnement de I à 3 jours (15 avril 1845).

ART. 1500. — Quiconque est convaincu d'excitation au duel, si ces excitations ont eu pour résultat d'amener une rencontre, sera puni d'internement dans une forteresse durant I an et 4 mois au moins, 4 ans au plus, où d'un emprisonnement de 4 mois au moins; de I an et 4 mois au plus.

Sont passibles des mêmes peines ceux qui, dans le

but de déterminer un duel, ont encouragé deux personnes à s'injurier, lorsque ces manoeuvres auront réellement amené une rencontre (15 août 1845; — 17 avril 1863).

ART. 1501. — Quiconque aura sciemment transmis une provocation en duel sera puni des peines prescrites à l'article 1497. à moins qu'il ne soit prouvé qu'il a fait tous sez efforts pour empêcher le différend de se produire, ou qu'il n'ait, par quelque autre manière, empêché la provocation d'avoir des suites (15 août 1845).

ART. 1502. — Quiconque accepte une provocation et se bat en duel, même s'il n'y a pas eu effusion de sang, est puni de 3 à 7 jours de prison.

ART. 1503. — Dans un duel dont l'issue a été la mort ou une infirmité grave, ou une blessure sérieuse, si le coupable est, en même temps, l'insulteur ou le provocateur au duel, il est condamné à l'internement dans une forteresse, durant 4 ans au moins, 6 ans et 8 mois au plus s'il y a eu mort; 2 à 4 ans, en cas de blessures graves.

Si le coupable n'est pas aussi le provocateur, la peine est l'internement dans une forteresse, de 2 à 4 ans, en cas de mort; de 8 mois à 2 ans, en cas de blessures graves.

ART. 1504. Si les conventions réglant le duel ont été que la mort d'un des deux combattants était nécessaire, et si, en effet, la mort ou une blessure mortelle résulte du duel, le meurtrier, si c'est lui qui a exigé cette condition, est privé de tous ses droits et biens et déporté en Sibérie à perpétuité. Il n'est qu'interné dans une forteresse durant 6 ans au moins, 9 ans et 6 mois au plus, si la condition a été imposée par la victime.

Les témoins du duel, pour avoir souscrit à une pareille condition, sont passibles de l'internement pour une période de 2 à 4 ans (5 août 1845; 7 avril 1863).

ART. 1505. — Lorsque le duel s'est terminé par des blessures légères ne menaçant pas la vie et ne devant

même pas laisser de suites durables, les combattants sont punis d'emprisonnement; le provocateur, à 8 mois au moins, an et 4 mois au plus l'offensé à 2 mois au moins, 4 mois au plus (15 août 1845 — 17 avril 1863).

ART. 1506. — Si, au moment de la rencontre, et même lorsque les armes sont déjà en mains, mais avant qu'il y ait eu effusion de sang, les adversaires se réconcilient, soit de leur propre mouvement, soit en cédant aux sollicitations des témoins, sans qu'il y ait eu de circonstances indépendantes de leur volonté, il ne sera exercé contre eux aucune poursuite (15 août 1845).

ART. 1507. — Les témoins qui n'auraient pas fait tous leurs efforts pour empêcher le duel seront punis, s'il y a eu mort d'homme ou blessure mortelle, de 4 à 8 mois d'internement, et, dans les autres cas, de 2 à 4 mois de prison.

(Remarque). Les médecins appelés au secours des blessés ne sont pas assimilés aux témoins (17 avril 1863).

ART. 1508. — Si les témoins, loin d'avoir essayé d'empêcher le duel, sont convaincus de l'avoir favorisé ou d'avoir contribué à sa durée ou à sa reprise, ils sont punis de 2 ans 8 mois, à 4 ans d'internement.

ART. 1509. — Dans les duels sans témoins, si la conséquence a été la mort ou des blessures graves, les coupables sont condamnés suivant l'article 1504 lorsque la condition du combat à mort a été acceptée; s'il n'y a eu ni mort, ni blessure grave, ils seront punis de I an et 4 mois à 2 ans de détention dans une forteresse.

ART. 1510. — Quiconque a, dans un duel, tué son adversaire ou l'a blessé grièvement dans des conditions qui ne sont pas strictement loyales, est puni du maximum des peines édictées par l'article 1454, comme pour l'assassinat avec guet-à-pens et préméditation. Ces peines sont :

1° La perte de tous les droits et la déportation en Sibérie avec les travaux forcés et le travail dans les mines pour une durée de 12 à 15 ans. Si le duel a eu

lieu sans témoins, la condamnation sera prononcée comme pour un assassinat prémédité et s'augmentera des circonstances précisées par l'article 1453.

La perte de tous les droits, la déportation en Sibérie et les travaux forcés dans les usines ou ateliers pour une durée de 6 à 8 ans.

En cas de blessures graves, les peines seront celles spécifiées par l'article 1477 (15 août 1845).

ART. 1511. — Celui que le hasard a rendu témoin d'un duel et qui n'en a pas profité pour s'interposer entre les combattants et provoquer leur réconciliation est, s'il y a eu mort ou blessures graves, condamné à la punition spécifiée par l'article 1521 pour avoir laissé sans secours un homme en péril. Cette peine est : Condamnation à une pénitence religieuse que déterminera le directeur religieux du coupable.

ART. 1512. — Le fait d'insulter un homme qui a refusé d'accepter une provocation en duel, ou qui l'ayant acceptée, refuse d'y donner suite, et, par ces manoeuvres, amène en réalité la renontre, est puni des peines spécifiées par l'article 1500 pour excitation au duel. Si le duel n'a pas eu lieu, la peine est celle qui est spécifiée pours offenses avec circonstances aggravantes.

Amerika.

A vén Európa feudalis izű intézményét a szabad amerikai is recipiálta. Sőt mi több, a párbajoknak külön neme is keletkezett, az u. n. amerikai párbajok, melyeket a magyar btk. is szigorú büntetésben részesít. Az északamerikai egyesült államok hirneves államférfia Gray már 1804-ben megkisérlette, hogy törvényhozás utján

hasson arra az állam, hogy a párbaj megszünjék. A kérdés megoldását azonban egyidőre elhalasztották. 1806-ban azonban ujra foglalkoztak vele és egy *azon évben* kelt rendelet meg is tiltotta a tiszteknek és egyáltálában a katonáknak ezen eszközhöz nyulni.

1824-ben Wright ujra kidolgozott egy hasonló törvényjavaslatot. 1831-ben Livingstone a senatusban kisérlette meg, de eredménytelenül.

Végül 1839-ben mégis sikerült keresztül vinni egy törvényt, a melynek értelmében a párbajozókat az esetekhez képest szabadságvesztéssel, sőt mi több, még halálbüntetéssel is bünteti az államhatóság. Az amerikai párbajok szigorusága ismeretes. A párbaj-codexek, az *Amerikában* dívó harcnemeket a kivételesek közé sorolják.

Magyarország.

A párbaj mindenütt parallel fejlődést tanusított. Hazánkban is épúgy, mint a külföldön ódon istenitéletekből és a törvényszéki párbajokból keletkezett.

Ezen intézmény nálunk is kezdetben törvényes perjogi alakban nyilvánul. Megengedése bizonyos feltételekhez volt kötve, melyek a

particularis jogkörökhöz képest az ország számos vidékén más-más alakot öltöttek.

Werbőczy koráig a középkori magyar perrendtartás három bizonyítási eszközt (próbát) ismert: a közokiratot, esküt és istenitéletet; a XIII. század végétől kezdve pedig, midőn az istenitélet többi faja, u. n. próbák (viz, tűz stb.) megszüntek, a bajvivást.

A bajvívást nagyobbára csak bünügyekben alkalmazták. Polgári ügyekben pusztán akkor, ha az ellenfél a felmutatott okiratot hamisnak vagy erőszakkal kicsikartnak mondotta, vagy ha okiratok hiján, az eskühöz megkivántató feltételek nem voltak meg s végül, ha a felek mindegyike maga kivánta, hogy fegyverrel döntsék el a kérdést.

Hajnik azt állítja, hogy az Anjouk korától kezdve csak is oly esetek emléke maradt fen, melyekben az egyik fél felajánlotta, a másik pedig azt elfogadva, kölcsönösen megállapodtak a pernek e fajta eldöntésében.

Nálunk is akadunk oly fajta kiváltságoknak nyomára, minőt Németországban is láttunk, t. i. az u. n. „privilegium de non appellando“-kra.

Majdnem minden városi lakosság élvezte t. i. azt a kiváltságot, hogy peres ügyekben ne

legyen helye a bajvívásnak, hanem azokban mindig előzetes, tanubizonyítás alapján kell esküvel dönteni.

Ezt a „privilegium de non appellandot“ oly bőkezűen osztogatták fejedelmeink, hogy IV. Lászlónak egyik 1279-ben kelt, Vasvár lakosainak adott privilegiuma, már úgy szólott róla, mint a királyi hospitesek közönséges jogosítványáról.

Súlyosabb bünesetekben azonban rendszerint párbaj volt a kötelező.

Ezektől eltekintve, a legtöbb ügyben, melyeket okiratokkal nem lehetett bizonyítani, a felek tetszésére volt bízva, hogy vajjon esküvel vagy bajvívással akarják-e eldönteni ügyüket. A biráknak erre nézve háromszor kellett hozzájuk kérdést intézni.

Megjegyzendő, hogy a párbajt már költségesebb voltánál fogva is ritkábban választották.

A magyar „corpus iuris“ban két törvényre akadunk, melyek az istenitéletekről intézkednek, a nélkül azonban, hogy a bajvívásról, mint ezek egyik fajáról, megemlékeznének.

Szt. László végzeményeinek 1092-ben kelt I. könyve 28-ik fejezetében, melynek címe: „De testibus iudicii ferri vel aquae“ a következőket mondja:

„Valahányszor vassal vagy vízzel kell itéletet hozni, ott három alkalmas tanu legyen jelen, kik mind a bűntelenek ártatlanságára, mind a bűnösök bűnösségére ügyeljenek. A pap a vastól két pénzt, a viztől egy pénzt kapjon.“

Könyves *Kálmán* végzeménye I. könyvének 22. fejezete pedig következőleg intézkedik:

(„De iudicio ferri et aquae. In quibus locis fieri possit?“)

„Megtiltjuk, hogy a vas és viz szerinti itélet más egyházban, mint a püspök székhelyén s nagyobb prépostságoknál mint Pozsonyban és Nyitrán eszközöltessék.“

Párbajról expressis verbis az 1222. évben kelt arany bulla 12-ik cikke intézkedik, először ott, a hol ez a tétel olvasható: „Az elhaltaknak vagy itélet által halálra kárhozottaknak vagy *párviadalban*, vagy bármi más módon elesetteknek feleségeik jegyajándékaiktól meg ne fosztassanak.“

Említést tesz a „duellumról“ Nagy (I.) Lajos királyunknak az aranybullát (a 4-ik pont kivételével) megerősítő végzeménye is, valamint Zsigmond 6-ik végzeményének 11-ik cikke, melyben a kisebb cancellaria irói díjait állapítja meg (Taxa literarum minoris Cancellariae), és

pedig 200 dénárnyi összegre taksálja a párviadal iránti levél kiállítását.

Hasonló intézkedéseket tett Mátyás király is 1486. évi decretumának 76-ik cikkében (Literarum in judiciis, id est minori Cancellaria Regis, taxa.)

Mátyásnak 1471. évben kiadott 3-ik rendelete 28-ik cikkében pedig, melyben a nagyobb és kisebb nemeseket meggyilkolók elleni eljárásról intézkedik, azt mondja, hogy a vádlott a maga ártatlanságát saját esküjével soha se igazolhassa, hanem csak közönséges vizsgálattal vagy párviadallal.

A perdöntő bajvivásoknál, mint már említém, bizonyos szertartásos formák fejlődtek ki, melyek azonban az ország külömböző vidékein, különösen pedig a sz. kir. városokban más és alakot öltöttek.

Épúgy, mint a nyugati népeknél, úgy nálunk is sokszor előfordult, hogy a küzdő felek urvacsorával éltek, másutt meg szent ének közepette verekedtek meg.

Az ünnepies eskü, melyet majdnem minden reánk maradt eset leirásánál olvasunk, arra szolgált, hogy az illető, hitének erejével bizonyítsa, hogy semmiféle varázslattal vagy bűbájossággal sem tör ellenfele ellen.

Sajnos, hogy az e fajta leirások oly töredékesek, hogy a magyar törvényszéki párbaj részletei bizony nagyon hézagosan állhatnak csak szemünk előtt. A keztyüdobás, mint a külföldön, úgy nálunk is dívó szokás volt a kihivás jelzésére. A kihivás elfogadása a keztyü felvételével történt. *Pesty* Frigyes szerint az Anjouk kora óta facövek átnyujtásával történt a kihivás, melyet a sértett fél a biróság szine előtt adott át ellenfelének.

Érdekes a Werbőczy „Hármaskönyve II. Részé“-nek 30-ik cimében foglalt fejezet, melyben „A hamis esküvőkről és hitszegőkről vagy u. n. „lúdasok“ büntetéséről szól. Igen jellemzi a középkori becsületről való felfogást.

Később hazánkban a párbajok megengedése a király hatáskörébe esett, melybe azonban az országnagyoknak és főnemeseknek is bele kellett egyezniök.

Különösen nagy jelentőségűek voltak azok a párbajok, melyek az ő jelenlétükben folytak le.

Nem hiányoztak azonban oly esetek sem, midőn e határozatot a nádor, alnádor, az országbiró, alországbiró vagy a zsidók között a kir. kancellár hozta.

A bíróságok kitűzték a bajvivás napját is. Rendszerint hosszabb időre, hogy ez alatt a felek begyakorolhassák magukat a választott fegyvernembe. Pesty a magyarok humanus érzetét látja abban, hogy ez a határidő nálunk magyaroknál volt a leghosszabb az egész művelt világon.

Arra nézve azonban, hogy vajjon nálunk is divatban volt-e az itélet kihirdetése után a másutt dívó túszadás — nyilt kérdés a magyar jogtörténet szempontjából.

E viadalok nálunk is rendszerint nyilt helyen, a nép jelenlétében folytak le.

A biróság hivatalból állapította meg a bajvivók személyazonosságát s fegyverzetüket és ha lovon folyt a küzdelem, paripájuk szabályszerűségét.

Eleinte a felek személyesen vívtak, de később francia módra championokul (campiones) felbérelt viadorokkal intézték el ügyeiket.

Jellemző azonban, hogy nálunk az ilyen gladiator-féle szerep nem volt tisztességtelen hivatás, sőt Hajnik még arra is tud példát, midőn az ily egyént nemességgel jutalmazta meg a fejedelem.

A fejedelmek, apátságok és főurak állandó viadorokat tartottak.

Viadorokkal helyettesíthették magukat a zsenge koruak, a hatvan évnél idősebbek, az egyházi személyek és a nők.

A német párbaj történetében megemlítettem egy esetet, melyben nő szállott szembe a férfiuval, de a lovagias magyar nemzet egyetlen hasonló esetet sem mutathat fel — nem csekély dicsőségére.

A szokásjog taxative sorolta fel azokat is, a kik a párbajban nem helyettesíthetik magukat pl. haramiák, a gyilkosok.

A viadaloknál a szabályszerűségre az „igazlátók“ őrködtek. Nyertes az volt, ki a másikat lefegyverezte s lovának nyergéből kivetette.

Halálra csak súlyosabb esetben vagy bűnperekben ment a viadal.

Rendszerint az, a ki a párbajban a rövidebbet húzta, ügyét is elvesztette.*)

A párbajelmélet irói a 16. századtól a 19. századig.

Érdekes jelenség, hogy az olasz doctrina egész a 16. századig nem ismerte a párbaj különös tanát. Az e korbeli irók csupán a nyilvános,

*) A jelenlegi magyar btk. intézkedéseit az elméleti részben tárgyalom.

tehát a perrendszerű párbaj fogalmát fejtették ki és commentálták, mint ez Bartolus-nál és Jason-nál észlelhető. Baldus is csupán egy helyütt érinti a becsületpárbajt és ez a nyilatkozata sem vet valami különös világosságot a kérdésre. Az akkori criminalisták említést sem tesznek róla. Egyedül Aegidius Bossius fejtegeti azt a kérdést, hogy vajjon helye van-e az önvédelemnek, illetőleg az önsegélynek és hogy mennyiben kell az ily eseteket büntetlenül hagyni, ha kihivás előzte meg.

Különben ezt a kérdést a többi criminálista is megérinti, de mindig a nélkül, hogy a párbaj kérdésével bővebben foglalkoznának.

Érdekes, hogy a német elméleti irók épen ebbe, az ily módon támadt hézagba illesztették be a párbajról szóló fejtegetéseiket. Megjegyzendő, hogy náluk eleinte a „duellum" még nincs szigorúan elválasztva a többi kihivással járó harctól.

Carpzov volt az első elméleti iró, ki a párbaj fogalmát élesen kidomborította és elkülönítette a többi büntetendő cselekménytől.

Carpzov „Practica nova Imperialis Saxonica rerum criminalium" c. művében már különb-

séget tesz a puszta kihivás és a párbajban történt sebesülések és halál között.

Jellemző, hogy a Carpzov-féle iskola csakis azt a kihivót tartotta büntetendőnek, a ki mást becsmérlő szavakkal hivott ki párbajra.

Sebesülés és halál esetében szigorú külömbséget tettek a kihívó és kihivott között. A kihívó a törvény (lex Cornelia) szigorának van alávetve, mert nem fogadható el az a védekezése, hogy végszükségben (Nothwehr) cselekedett. A kihivottat ellenben arbitrarius büntetéssel kell sujtani, mert reá nézve kényszer forgott fen.

De nem sokára egészen átalakult a párbajról szóló elmélet: az önvédelmi álláspontot teljesen elejtették és a testi sértés vagy emberölés keretébe vonták. Mindez esetben pedig enyhébb büntetést ajánlottak a kihivott mint a kihivó ellenében.

A XVIII. végével azonban a büntető tankönyvekben a párbaj már külön van választva az emberölés és testi sértés fogalmától és rendesen e kettő közé illesztették és ez által „delictum sui generisnek“ minősítették.

A törvényhozás már gyakorlatilag tett kü-

lönbséget ebben az időben a szoros értelemben vett párbaj és az u. n. rencontre között.

A párbaj irodalma a XIX. században.

A párbaj elméletének kifejtésével a jelen században legtöbbet foglalkoztak a német irók, mellettök a francia és angol, legujabban pedig az olasz criminalisták, persze mind megannyian más és más szempontból indulva ki.

A német doctrina különösen igen változatos. A fogalomtisztázás munkájában igen nagy részt vett ki magának a német tudomány.

Mindjárt a párbaj fogalma is Feuerbachtól a modern Lisztig igen nagy elvi átalakuláson ment keresztül.

Abban mind a régi, mind pedig a modern elméleti irók egyetértenek ugyan, hogy a párbaj alatt oly harcot kell érteni, mely két személy között előzetes beleegyezésükkel megy végbe. De arra nézve elvi különbség van, hogy vajjon tekintetbe veendő-e a párbaj célja és indító oka az egyes esetek megbirálásánál?

A régibb doctrina ezt illetőleg nagy ingadozást tanusított. Ezzel karöltve járt az a másik kérdés is, hogy a büntetendő cselekvényeknek

melyik osztályába kell sorolni a párbajt a rendszeresség teljessége szempontjából? Némelyek a XIX. század irói közül ugyanis a párbaj büntethetőségét ugyancsak ugy, mint a régibb irók abban lelték fel, hogy azért üldözendő, mert az ember élete vagy testi épsége ellen irányul, addig mások — és pedig a többség — úgy fogták fel a dolgot, mint az önsegély egyik minősített esetét, tehát mint az állam büntető joga ellen irányuló merényletet; nem hiányoztak végül olyanok sem, a kiknek szemében a párbaj a nyilvános rend és közbéke háborítása miatt volt büntetendő. Az önsegély tanát a legkövetkezetesebben Feuerbach fejtette ki, s arra az eredményre jutott, hogy a párbaj szabályszerű alakjában nem büntethető, Rosshirt a nyilvános béke megsértésének theoriáját fejtette ki, Heffter pedig a meg nem engedett magánháborúnak (Privatkrieg) minősítette.

Egészen sajátos felfogásnak hódolt Grolmann, a ki két fajta párbajt különböztetett meg.

Az egyik — szerinte — arra irányul, hogy a felek a harctérre való kiállással bizonyítsák be becsületességüket s ez nem is annyira az ellenfél megsértésére céloz s így az nem is

magán büntett, hanem nyilvános büntett, mert főleg az állam büntető jogi felségiségét sérti meg.

A párbajnak másik neme ellenben magánboszú kielégítésére szolgálván, a magánosok ellen elkövetett bűntettek közé sorolandó és mint ilyet kell büntetni. Legelszigeteltebb Wächter álláspontja, a ki rendőri kihágásnak kivánja minősíteni.

A legtöbb iró végre abban találta a párbaj büntethetőségét, hogy az nem egyéb, mint az esetek különbözősége szerint az élet vagy testépség ellen irányuló büntetendő cselekvény.

A mi pedig a párbaj folyamán beállt halálesetet vagy testi sértést illeti, semmi kétséget sem szenvedhet, hogy az irók az előbb vázolt álláspontjukhoz képest — némelyek — a párbaj mellett még mint külön büntetendő cselekvénynek tekintették, mások pedig a vele együtt járó, illetőleg mint azt magában foglaló körülményt vették figyelembe.

Egyes részletre nézve már aránylag sokkal kevesebb vita merült fel.

A kihivást legtöbben úgy fogták fel, mint távoleső szándékosságot (*Entfernter Conat*), a harctéren való megjelenést pedig közel fekvő

szándékosságnak minősítették. A segédeket a legtöbb iró nem kivánja büntetni és ennél a criminal politikai szempont az irányadó. Általános nézet, hogy a sértőt szigorúbban kell büntetni, mint a sértettet.

Több iró — mint Tittman is — a mellett foglal állást, hogy az oly feleket, a kik bevallottan egymás megölésére törekedtek, súlyosabban kell büntetni. Hauke még a halálbüntetést is helyén valónak találta.

Egyes részlet kifejtésével különösen sokat foglalkoztak Marezoll, Mittermaier stb.

II.

A párbaj elmélete.

I. A párbaj fogalma.

A legtöbb btk. nem fejti ki a párbaj fogalmát, hanem csak körülirásból vagy egyéb mellékes körülményekből engedi sejteni, hogy tulajdonkép mit is ért a törvény alatta.

Kivételt alkot a hannoveri btk., mely legalább megközvetítőleg definiálja, míg a legtöbb törvény hallgatással mellőzi vagy hiányos részletekkel elégszik meg.

A magyar btk. könyv sem határozza meg a párbaj fogalmát, épúgy mint a német R. St. G. B. is hallgatással síklik el e nehéz kérdés felett.

A német jogászoknál egész irodalom fejlődött ki ezen kérdés tisztába hozatala tárgyában.

Talán legjobban megközelíti a párbaj fogalmát az a definitió, mely szerint „párbajnak nevezünk két személy között, előzetes meg-

egyezés után segédek előtt lefolyt, öldöklő fegyverekkel vivott harcot, melynek célja a felek között történt sértés lovagias rendezése."

E szerint minden párbaj harc, de viszont nem minden harc egyszersmind párbaj. Kérdés tehát, hogy mi az a momentum, mely a harcot párbajjá minősíti.

Felelet, először is, hogy két küzdő félnek kell lenni. E szerint, ha minden részen több küzdő fél van, úgy ez nem párbaj, sem a magyar, sem a külföldi törvényhozás szempontjából.

Ilyen eset nem a párbaj, hanem az emberölés vagy testisértés kategoriájába tartoznék, vagy mint egyszerű verekedés jönne számba.

De igen természetesen párbajokról volna ismét a szó, hogyha a párok egyidőben vagy egymás után, páronként, vívnának meg.

A viadalnak továbbá az előzetes megbeszélés értelmében kell lefolynia. A kérdés szoros összefüggésben van az u. n. párbajszabályok megtartásával, melyeknek létezését a legtöbb btk. opportunitásból kénytelen volt elismerni, jóllehet elvileg csakugyan igazuk van azoknak, a kik perhorreskálják, hogy a btk. §§-ai keretében még csak említés is történjék ezek létezé-

séről s igy mintegy hallgatagul vagy épenséggel expressis verbis elismerést nyerjenek.

Harmadszor a kihivásra és annak elfogadásra az ellenfelek fegyveres kiállásának kell következnie.

Ez pedig semmi egyéb, mint hogy a felek a segédekkel megegyeznek, hogy itt meg itt, ekkor meg ekkor, ezzel és ezzel a fegyverrel tényleg megverekesznek. Ez a tényleges kiállás alkotja meg a bevégzett párbaj tényálladékát.

E szerint mindkét fél részéről feltétlenül megkivántató kellék, hogy a felek mindegyike komolyan lásson a harchoz.

Mert pl. hogy ha az egyik fél komolyan kijelenti, hogy pisztolyát nem süti el, akkor párviadalról szó sem lehet, mint ugyancsak nem párviadal az u. n. amerikai párbaj, melyet a törvénynek szigorúan kell megfenyíteni.

Kérdés merülhet fel a fegyver nemére nézve is. A német doctrina igen sokat fáradozott, hogy a fegyver characteristicus tulajdonságát elvileg állapítsa meg, a mely a párbajnál okvetetlenül megkivántató jelzőt adjon.

De hiába! Leghelyesebb, ha a fegyvernél elengedhetetlen postulatumként megkivánjuk, hogy öldöklő vagy életveszélyes legyen.

A párbaj perfectiójához azonban korántsan elengedhetlen kellék, hogy az egyik fél megsérüljön, a vétség teljes, ha a kiállás valamint a küzdelem folyamán elég van téve a párbajcodex szabályainak. Ez különösen a pisztolypárbajoknál igen gyakori eset.

Mulhatatlanul szükséges kellék azonban, hogy a küzdelem a segédek jelenlétében a megállapodások értelmében menjen végbe, mert különben nem méltó, hogy a „delictum sui generis" kiváltságos előnyében részesüljön.

A párbaj a mondottak alapján elvileg külömbözik az egyoldalu fegyveres támadástól (attaque), mely akkép folyik le, hogy a támadó fél felhívja ellenfelét, hogy magát fegyverrel védelmezze.

Az ily eset nem párbaj. Ennél csupán a támadó követ el jogtalanságot, a másik fél pedig természetes jogával él, midőn a jogos önvédelmet fejti ki.

Külömbözik ettől az u. n. rencontre, melynél meg van a hirtelen támadt indulatból gerjedő kölcsönös megegyezés, s ennél fogva határozottan magán viseli a párbaj jellegét, míg az előbbi egyoldalú támadás lovagiatlan fogyatékosságában szenved. Megjegyzendő különben,

hogy ez a párbajnem már majdnem teljesen kiment a divatból.

A párviadal fogalma e szerint első sorban a körül forog, hogy a felek komoly harcot vivjanak egymással. A mint tehát ebből kitünik, a punctum saliens a küzdelem fogalmában van. Tévesen nevezik tehát párbajoknak az oly becsület-affaireokat, a melyeknél nem került dülőre a dolog.

Magyarázatra szorul az a kifejezés, hogy mit kell érteni küzdelem vagy harc alatt. A nemzetközi jogra való vonatkozással harc alatt azt értjük, midőn két személy fegyveresen tör egymásra a végből, hogy egyik a másikat megölje, vagy legalább is kárt tegyen benne. A büntetőjogi casuistica álláspontjából tekintve tehát nem lehet szó párviadalról, hogy ha a felek egyike kijelenti, hogy fegyverével nem óhajt élni vagy pl. egyáltalában nem lő vagy a levegőbe süti pisztolyát.

Semmi kétség azonban, hogy a nemzetközi felfogástól el kell térni abban, hogy mind a két félnek teljesen egyforma fegyverének kell lenni.

A háborúban ugyan akárminő emberséges fegyver szabad, de a párbajnál a fegyverek

különfélesége fosztaná meg a küzdelmet az egyforma eshetőségtől, a mi pedig itt fogalmilag is mellőzhetetlen.

Nem lehet tehát ott párbajról szólani, a hol az egyik karddal, a másik pedig pisztolylyal áll ki a küzdő porondra.

Nem volna megengedhető az sem, hogy férfi nővel szálljon küzdelemre.

A *nem* azonban nem határoz. A női párbajok nemcsak Amerikában, hanem Europában sem tartoznak a nagy ritkaságok közé. Már 1701-ben pl. Rocca grófnő szállt sikra Bellegarde marquise ellen.

Sőt még régibb korra is visszatérhetünk. Ott van például Jeanne d'Arc — az orleansi szűz — mondaszerű párbaja Montgomeryval. Richelieu korában de Nesle marquise váltott golyót Polignac grófnővel. A női párbajok ujabban még divatosabbakká lettek. Páris, Szt.-Pétervár és különösen New-York emancipált hölgyei között napirenden vannak az e fajta lovagiaskodások.

Különös figyelmet érdemelnek még a német egyetemeken dívó diákpárbajok, melyek azelőtt nem a politikai hatóság, hanem az egyetemi tanács hatáskörének voltak alá vetve. Egész

kis irodalom fejlődött ki a diákpárbajokról pro és contra; így tagadhatatlan, hogy számos hires büntetőjogász sem lát bennük büntetendő cselekvényt, hanem legfeljebb rendőri kihágást.

Az egész tollharc onnét keletkezett, mert több hirneves német jogász úgy fogta fel a dolgot, hogy az u. n. „Bestimmungs-Mensuren“ nem is párbaj, hanem egész ártatlan harcjáték.

Ez a kérdés még mai napság sincs tisztázva. A praxis azt bizonyítja, hogy a diákpárviadalok majdnem minden esetben büntetlenek maradnak. Hälschner pl. a diákpárbajokról írt monographiában egész határozottan azt mondja, hogy a diákmensura nem foglalható a párbaj fogalma alá, mert hiányzik benne a „dolus“ és pedig azért, mert a felek nem akarnak fegyverrel kezükben önsegély alkalmazásával elégtételt adni vagy szerezni. Hasonló állásponton van igen sok más előkelő theoretikus is. De hozzá kell tenni, hogy ők is azt tartják, hogy a feleket abban az esetben, hogyha a mensuraszabályokat megsértik, az esetek különbözősége szerint az emberölés vagy testi sértés büntetésével kell sujtani.

A párbaj történeténél láttuk már, hogy Europa több államában a katonatisztekre nézve más szabályok az irányadók, mint a polgári

lakosságra, s hogy általában a katonatisztnek nemcsak szabad, de egyenesen kötelessége is párbajt vívni, hogyha megsértették.

Az osztrák-magyar közös hadsereg kebelében külön becsületbiróságok vannak, melyek minden adott alkalommal döntenek a felett, vajjon kell-e fegyveresen elégtételt adni vagy venni az illető tisztnek vagy sem?

Az 1884-ben kelt „Vorschrift für das ehrenräthliche Verfahren“ szerint a becsületbiróságoknak az a céljuk, hogy — mind a tisztikarnak, mind pedig az egyes tisztnek becsületét megvédjék és jó hirnevüket mocsoktalanul fentartsák. Ezen eljárásnak vannak tehát alávetve mindazon cselekvények és mulasztások, melyek ugyan nem tartoznak a katonai büntetőtörvénykönyv szigora alá, de mégis ellenkeznek a tisztikar becsületérzésével, úgy hogy kérdés merülhet fel az iránt, hogy a vádlott viselkedése nem válik-e a közös becsület rovására.

Ezen katonai becsületbiróság alá tartozik:

a) a hadsereg minden tábornoka, törzs és főtisztje, és pedig arra való külömbség nélkül, hogy vajjon tényleges szolgálatban áll-e vagy tartalékos, illetőleg szolgálaton kivüli viszonyban van-e avagy nyugalomba van-e helyezve?

b) a haditengerészetnek tartalékos, nyugalomba vonult vagy szolgálaton kivüli tengernagyai törzs- és főtisztjei;

c) a tényleges és tartalék állomány tiszthelyettesei, végül a nem tényleges tengeri hadapródok.

Külön-külön vannak szervezve azok a becsületbiróságok, melyek a főtisztek (kapitány, főhadnagy, hadnagy, tiszthelyettes), b) a törzstisztek, c) a tábornokok felett mondanak határozatot.

A főtisztek és tiszthelyettesek számára:

egy ezredesből (elnök),
két törzstisztből,
négy századosból,
két subaltern tisztből

áll a becsület biróság. *A törzstisztek felett*

egy altábornagy (elnök),
két vezérőrnagy,
két ezredes,
két más törzstiszt,
két százados

mond itéletet.

A tábornokok felett itélő biróság esetenkint ül csak össze.

A becsületbirósági eljárás röviden a következőképen folyik le: Az illetőt, a ki valami incorrect dolgot követett el, megidézik a tiszti gyülekezet elé. Az elnök felszólítására a megbizott előadó röviden közli a tényállást. Erre a vádlott előadja védelmét, illetőleg abban az esetben, ha megjelenésében akadályozva volt, felolvassák irásbeli védelmét.

A tiszti gyülekezet erre véleményt mond és a körülményekhez képest kimondja, hogy az illető helyesen vagy tiszthez nem méltóan cselekedett és ezen utóbbi esetben a további eljárás folytatásával a becsületbiróságot bízza meg, a melynek megbizott tagjai a további vizsgálatot teljesítik.

A nyomozás befejeztével határnapot tűznek ki a végtárgyalásra, melyen kimondják a határozatot, mely háromfélekép hangozhatik vagy a) felmentik vagy b) kimondják, hogy eljárásával veszélyeztette ugyan a kar becsületét, de azért meghagyják állásában, vagy c) végül a tisztikar becsületének megsértése miatt a kardbojt elvesztésére itélik. A párbaj kérdésében pedig kimondják, hogy szabad-e, illetőleg kötelessége-e megverekedni. Legföbb forum a hadügyminister, a kinek szava a döntést mondja ki.

Hasonló szervezetet látunk Németországban is, a hol már régóta dívik ez a felette hasznos és célszerű intézmény.

Sok controversiára adott alkalmat annak az eldöntése is, hogy mit kell „halálos“ fegyverek nevezete alatt érteni. Az europai btk.-ek szellemében csupán a halálos vagyis életveszélyes fegyverekkel vívott harc esik ezen büntetés alá. Fontos kérdes tehát, hogy mit kell ezen kifejezés alá vonni és mit kell onnét kirekeszteni.

A közfelfogás szerint pl. a *szekercével* (baltával) vívott harc nem párbaj, a mint nem vonható ennek fogalma alá, a botokkal történt páros mérkőzés és pedig azon egyszerű okból, mert egyik sem minősíthető fegyvernek.

A német btk. anyaggyüjteménye is arra vall, hogy a botot kizárták a fegyverek sorából, a mi különben is megfelel a közfelfogásnak. Halálos fegyverek számába mennek a lövő, szúró, sujtó fegyverek. Kés és tőr helyes felfogás szerint nem lovagias fegyver, hasonlóképp az öklelés (boxolás) sem minősíthető alkalmas fegyvernek. Az, hogy a német diákmensuráknál alkalmazott „Schläger“-ek párbaj fegyverek-e vagy sem — Teichmann helyes nézete szerint — akkép döntendő el, hogy vajjon élesítve

vannak-e vagy sem, mert ezen körülmény elégségesen igazolja, hogy fenforog-e a dolus?

Elvileg arra az eredményre jutunk, hogy a halálos fegyverek fogalma alá nem csak azok vonhatók, a melyek közvetetlenül mindig halált okoznak, hanem a melyek a párbaj alkalmával halálos eredményt idézhetnek elő, vagy még rövidebben „halálosnak azon fegyver mondható, a mely alkalmas használat mellett képes halálosan hatni.“

Az europai és ezzel karöltve a mi a bt. jogunk szempontjából büntetendő: azon halálos fegyverekkel vívott párviadal, mely a szokásos szobályok értelmében tanuk (segédek) jelenlétében, szabályszerűen folyt le.

Meg kell még említenem Schütze azon elszigetelt álláspontját, mely szerint ő háromféle párbajt ismer. Közös ezeknél ugyan az a motivum, hogy mindannyi a magánharc jellegével (duellum = bellum) bír; de mégis külömbséget kell tenni a tulajdonképeni becsületpárbaj és a boszúvágyból eredt párbaj között.

Schütze szerint tehát az indító ok mibenléte változtat a dolus büntethetőségén. Becsületbárbajnak csupán azt tekinti, melyet valamely tényleges vagy annak tartott becsületsértés elő-

zött meg és a mely így a párbaj szülő anyja.

Külömbözik ettől a boszúból eredt párviadal, mely mint neve is mutatja, halálos ellenségeskedésből, gyülölségből, uralomvágyból, féltékenységből támadt. Schütze legfeljebb a féltékenységből támadt párbajt hajlandó még a megtámadt és sértett becsület reparálására irányuló párbajok nemesebb categoriájába bevenni.

Ezen kivül míg a harcjátékszerű párbajt is a párbajok között sorolja, mely alatt természetszerűleg a diákpárbajokat érti. Az ismertetett Schütze-féle theoria azonban, mint már említém, teljesen elszigetelt maradt. Tudtommal egyetlen egy nagyobb tekintélylyel biró theoretikus sem követte ezt a beosztást.

Nagy a nézeleltérés továbbá azon vitakérdést illetőleg, hogy vajjon nem kellene-e pusztán azt a páros viadalt párbajnak tekinteni, a melynek célja a megsértett becsület helyreállítása? Az e nézeten lévő irók t. i. csak az oly párbajozókat méltatják a kiméletre, a kiknek egyedül a becsület megvédése adta kezükbe a megtorló fegyvert. Berner, Carrara a főszószólói ennek az iránynak, míg ellenkezőleg más kitünőségek, mint egy Schütze, Rüdorff, Oppenhof nem állít-

ják fel e kivánságot és pedig nézetem szerint helyesen, mert a dolog természete hozza magával.

A párbaj egész szelleme ugyanis arra irányul, hogy a becsület helyreállítására szolgáljon. A lovagias magyar — ha fegyverhez is nyul becsülete megvédésére, de nem állana ki oly emberrel, a kinek kezébe más aljas érzés adta a fegyvert.

Most még végül a fogalmak tisztázásának szempontjából befejezésül az a kérdés merül fel, hogy az u. n. amerikai párbaj bevonható-e a párbaj fogalmi körébe vagy sem?

A kérdés megoldásánál legelőször is azt a nehézséget kell szem előtt tartani, hogy csak igen ritkán állapítható meg teljes határozottsággal, hogy ily eset fenforog-e vagy nem?

Az amerikai párbajról a legtöbb külföldi btk. nem is tesz említést. A doctrinában is eltérők a fogalom meghatározására törekvő kisérletek.

Kőrösi Sándor a magyar jogászgyülés felhivására kidolgozott alapos „véleményében“ az amerikai párbajt óhajtván definiálni, azt mondja: „Amerikai párviadal alatt a becsületsértési esetekben gyakorlatba jött azon elégtételi módot értjük, mely szerint két személy becsületfoga-

dással egymás irányában kölcsönösen arra kötelezi magát, hogy a ki közülük a meghatározott golyót kihúzza: az bizonyos, meghatározott időben magát tulajdon kezeivel kivégezni köteles.“

Egy futó pillantás is meggyőzhet mindenkit arról, hogy az ily módon meghatározott amerikai párbaj és a közönséges párviadal között lényeges az eltérés. Különösen pedig szembeszökő az, hogy a magánviadalnak ez a módja sokkal erkölcstelenebb, de egyszersmind veszélyesebb is a közönséges párbajnál.

Az elégtétel e módjánál természetesen nem működnek közre segédek: maguk a felek intézik sorsukat és ép e miatt sokkal makacsabbak, engesztelődésre meg éppenséggel nem hajlandók és így azután a halál elől való menekülés lehetetlen.

A külföldi jogirodalomban nincs meg a kérdés minden egyes részét illető egyetértés.

Sok criminalista különösen a már megalkotott párbajtörvények szempontjából indult ki s főleg abban az irányban történtek vizsgálódások, hogy vajjon az amerikai párbajok is nem subsummálhatók-e a fenlétező büntető törvénykönyvek párbaj-szakaszai alá. A legtöbb iró igyekezete kudarcot vallott s így sokkal

inkább helyeselhető a magyar törvényhozás abbeli intézkedése, hogy külön szakaszban rendelkezett e fontos kérdés felől, mely így hangzik:

283. §.

(Három évig terjedhető fogházzal büntetendő az: a ki valakit az öngyilkosságra rábir, vagy e célra annak tudva eszközöket vagy szereket szolgáltat.)

Ha pedig két személy kölcsönösen megegyezett aziránt, hogy előre meghatározott módon a sorstól tétessék függővé, hogy közülök melyik váljék öngyilkossá, s ennek következtében az öngyilkosságra irányzott cselekmény végre is hajtatott, de a halál nem következett be: mindkettőre egy évtől öt évig terjedhető államfogház; ha pedig a halál bekövetkezett: az életben maradottra öt évtől tiz évig terjedhető államfogház állapítandó meg.

A magyar btk. megokolása is igazat ad Bindingnek, a ki az u. n. amerikai párbajt nem tartja párbajnak, hanem az élet ellen elkövetett büntettnek vagy vétségnek, sőt bizonyos körülmények között, gyilkosságnak. Geyer a lényeget illetőleg szintén ennek a theoriának álláspontján van. A m. btk. 271. §. igen helyesen járt el, midőn ezt a bünös cselekvényt az öngyilkosságra való felbujtással[1]) tekinti analognak

---

[1]) Ellenkező állásponton van Kőrösi Sándor: „Felbojtó vagyis értelmi bűnszerző ugyanis azon személy, ki másokat valamely célbavett bűntett elkövetésére rábeszél. Az amerikai párbajban a kedvező sorsot huzott fél nem beszéli rá a másik felet, hogy önmagát ölje meg. —

és ebből a szempontból kiindulva minősíti külön qualificált esetnek. Jellemző körülmény, hogy a német btk. nem intézkedik az amerikai párbajról. Helyesen mondja Geyer, hogy ez „sajnos hézag“ a német btkvben.

Voltak többben — pl. Lüder, Neubauer stb. — a kik az amerikai párbajt csak minősitett viadalnak tekintették és ezen szellemben — tehát enyhébben — kivánták büntetni.

Hogy itt párbajról, a szó elvi jelentőségében szó sem lehet, már abból is kiviláglik, hogy a párbaj leglényegesebbnek jelzett momentuma a harc, a küzdelem nem forog fenn. A sorshuzást helyes felfogás szerint ily fajta küzdelemnek nem szabad minősíteni.

A btjog szelleme az effajta abstractiókra nem alkalmas. Túlhajtott álláspont az is, a mely ebben gyilkosságot lát. A lélektani kényszert nem lehet annak minősíteni.

A gentlemanlike embernek túlzott becsületérzését nem lehet az általános büntetőjog ele-

---

Mindketten, egyesség utján határozzák el, hogy ki a megjelölt golyót kihuzza, az magát megölni köteles. — Ha aztán a kedvezőtlen golyót kihúzott fél önmagát megöli: nem felbojtás, hanem egyező akarattal történt elhatározás folytán teszi. — Felbojtásról ez esetben szó sem lehet.“

mévé tenni, mert az bizonyos, hogy az „actio libera in causa“ nincs teljességgel kizárva.

2. Kihivás a párviadalra s a kihivás elfogadása.

A büntetőjog általában nem fenyíti meg a puszta előkészületi cselekvényt, vagyis azt a ténykedést, mely egy büntetendő cselekvény elkövetésének csupán lehetségesítését tartalmazza, a nélkül, hogy magának a bünös cselekvénynek megkezdését foglalná magában. A legtöbb esetben nem csekély nehézséggel jár az előkészületi cselekvényt magának a büntetendő ténynek megkezdésétől elhatárolni.

A párbajnál a legtöbb törvényhozás már az előkészületi cselekvényt is büntetni rendeli. Igen találóan jegyzi meg Schütze, hogy a törvény ezzel a kihivót és kihivottat egyuttal mint felbujtót, illetőleg magát a felbujtani hagyót bünteti. („Im Herausforderer und im Annehmer trifft das Gesetz zugleich das Anstiften bzw. Sichanstiftenlassen zum Zw. in den künftigen Mitthätern selber.“)

A kihívó t. i. kijelenti, hogy ellenfelével meg akar verekedni (felbujtás), a kihivott viszont a kihivásba beleegyezvén, készségét jelzi a vétség elkövetésére (felbujtani hagyás). Az általános

elv ugyan azt kivánná, hogy a kihívás, illetőleg a kihívás elfogadása büntetlen maradjon, mert fogalmilag szükségképeni előkészületi cselekvény, de igen fontos criminalpolitikai okok szólnak a mellett, hogy delictum sui generissé minősüljön.

I. A kihívásnál fel van tételezve, hogy a kihívó az, ki ellenfelét halálos fegyverekkel megvívandó küzdelemre szólítja fel. Az, aki ezt közvetíti, mint segéd esik büntetés alá, hogyha a törvénykivánta hathatós békítő kisérleteket elmulasztotta. Az azonban, hogy már egyes részletek is meg legyenek állapítva, idő, hely stb., így pl. hogy a fegyvernem meg legyen határozva, egyáltalában nem szükséges a véghezvitt kihívás tényálladékához.

A m. btk. értelmében: „Valakinek kihívása párviadalra, úgy szintén a kihívás elfogadása: vétséget képez s 6 hónapig terjedhető államfogházzal büntetendő.“ A magyar btk. tehát célszerűségi szempontból, a párbaj megelőzése szempontjából, szintén bünteti a fenebb előadott előkészületi cselekvényeket. A praxis szempontjából fel kell említeni, hogy a kihivás vagy közvetetlenül történik vagy közvetve segédek közreműködésével. Az utóbbiak a 294. §.

szerint: „Az előbbi büntetéssel (t. i. 1. 293. §.) büntetendők a segédek, valamint azok is, a kik a kiegyezést megakadályozzák (305).“

A kihivást illetőleg a használt kifejezések lényege az irányadó a biróság cognitiója számára.

Nem tartozik tehát a kihivás fogalma alá, ha valaki a szenvedett sérelemért pusztán elégtételt kér a nélkül, hogy a kihivás lényegéből egész határozottsággal kitűnnék, hogy a kihivás fegyverre szól. A törvényből azonban egész határozottan kitünik, hogy a megállapított büntetés csupán akkor alkalmazandó, hogy ha a küzdelem csak azért maradt el, mert külső, gátló körülmények (pl. a hatóság közbelépése) akadályozták meg. Mig ellenkezőleg, hogyha a felek önként állottak el a párbajtól, azáltal, hogy az ügyet másként rendezték, büntetlenek maradnak; a mint ezt a 297. §. expressis verbis ki is fejezi.

„Ha a felek a párviadaltól elállottak, senki sem büntetendő.“

II. Épúgy mint a kihívás, úgy annak elfogadása is büntetés alá esik a fennebb idézett törvénycikk értelmében. Igy van ez majdnem mindenütt. Ez teljesen helyes álláspont, melyet Schütze előbb idézett mondása csak még jobban megerősíthet.

Nem lehet tehát jónak vallani azoknak a *törvényhozásoknak* álláspontját, melyek pusztán a kihívót büntetik, a kihivottat pedig semmi *rosszal* sem fenyegetik, jóllehet nem lehet tagadni, hogy rendszerint a kihívó a megsértett és így tehát cselekvősége enyhébb beszámításra tarthat számot. De ha rendszerint így is van a dolog, még sem volna célszerű azt általánosítani, mert úgy akárhányszor a nagyobb bünös szabadulna ki a hinárból, a másik pedig méltánytalanul és sulyosan bünhődnék, a mit a helyes bünügyi politikának mindenesetre ki kell kerülni. A helyes birói cognitió majd kiegyenlíti a dolgot, hogy ne legyen az egyik aránytalanabbul sujtva, mint a másik. A birónak mindig szigorubban kell sujtani a sértőt, mint a sértettet; az a körülmény pedig, hogy melyik a kihivó és melyik a kihivott, csak másodsorban esik az igazságszolgáltatás mérlegének serpenyőjébe.

Mindig tekintettel kell lenni arra az okra is, a mely a párbajt előidézte (igen helyes ebben az irányban a spanyol btk. 441., 442., 447. §., az orosz 1498., 1499. §§)

Némely törvényhozás még szigorú distinctiót tesz a minősített kihivásra nézve. Igy például a német ált. btk. 2 hónaptól 2 évig terjedő vár-

fogsággal bünteti azokat, a kik oly módon eszközölték, illetőleg fogadták el a kihivást, hogy az egyik fél életét veszítse. A magyar btk. ezt a minősítést nem fogadta el, és pedig igen helyesen, minthogy a kihívás büntetése ugy is csak praeventiv eszköz a párbaj megakadályozására. A büntetés alapja maga a párviadal, nem pedig annak különös minősége s igy méltán helyeselhető, hogy a btk. ily intézkedést nem tartalmaz.

A modern párbaj eszméje feltétlenül megkivánja, hogy segédek (tanuk, Cartellträger) közreműködésével menjen végbe. Ezen az állásponton van minden btk.

Segédek alatt oly személyeket ért a doctrina, a kik hozzájuk intézett felhivásra a kihivást teljesítik, a másik fél részéről nevezve pedig a kihivott érdekeit megvédik, szóval a kik az egész párbajt a lovagiasság medrében vezérlik. Ez a conditio sine qua non, hogy egy fegyveresen vivott páros komoly mérkőzés a párbaj kiváltságos kedvezményében *részesüljön*.

A segédek e szerint a párbaj igazi motorai. Nem csoda, hogy több btk. az ő működésüket úgy fogja fel, mint a kik a bűnsegédek szerepét vállalják magukra. Elvileg nem

lehet ezen álláspont ellen semmit sem felhozni, de a helyes politikán sarkalló célszerüségi szempont mégis azt tanácsolja, hogy a segédek, a mennyiben a párbajt megakadályozni törekedtek, büntetlenek maradjanak.

A magyar btk. is ezen az állásponton van. Csupán az oly segédeket bünteti, a kik a felek közt a békítést meg sem kisérelték vagy pedig épenséggel egymás ellen uszították. A bünsegélyezés a segédek szereplésénél evidens, de a törvény mégis delictum sui generisnek minősíti.

3. A párbaj és a küzdö felek.

Minthogy a magyar btk. és vele együtt a legtöbb törvényhozás a párbaj előkészületi cselekvényeit már büntetés alá fogja, tehát delictum sui generissé avatja, a kisérlet büntetendőségét pedig külön ki nem emeli, úgy mind ebből azt a következtetést kell vonni, hogy a m. btk. szellemében 1) a kisérlet büntetlenül marad, 2) hogyha csakugyan párbajra kerül a dolog, akkor a vele szoros összefüggésben lévő kihivás elfogadása nem alkot concursus realist, hanem pusztán concursus idealist. Ellenkező nézetet hangoztat ebben a tárgyban a német Binding.

A párbaj vétségét megtörténtnek csak akkor tekinthetjük, hogyha bár a felek egyike is a fegyvert tényleg használta. Nem lehetne tehát a vétség elkövetéséről szólani, ha a felek pusztán felállottak és védelmi állásba helyezkedtek volna.

Alig fogadható el tehát Edvi-Illés azon állítása, hogy „... törvényünk szerint a párviadal már a fegyveres kiállás tényével bevégeztetik s azon esetben, ha ezen felül a fegyverek használata is megkezdetett, de sebesülés vagy halál nem történt, egyéb intézkedés hiányában szintén a 296. §. alkalmazandó.“

Teichmann szerint a pisztolynak a levegőbe való elsütése szintén nem állapítja meg a befejezett vétség tényálladékát.

(Hasonló szellemű a belga btk. 426. §. Ugyanazon nézetben van Puchelt és Merkel is.)

A párbaj fogalmának megállapításánál is kimutattam már, hogy a törvény a „delictum generis“ kedvezményes állását vele együtt járó enyhébb büntetésekkel együtt csupán oly páros viadalnak adja meg, a mely a szokásos megállapodások értelmében loyalisan folyik le, míg ellenkezőleg, hogyha a szokásos vagy pedig az az esetre kikötött szabályokat megsértette az

egyik fél, úgy ő nem a párbajra vonatkozó büntetésekkel, hanem mint a btk. fejezi ki magát:

299. §. „Azon párbajvívó, a ki a párviadalnak szokásos vagy kölcsönös egyetértéssel megállapított szabályait megszegte, és annak következtében ellenfelét megölte: a szándékos emberölés, — ha pedig megsebesítette: a súlyos testi sértés bűntettére meghatározott büntetéssel büntetendő." (302.)

„A jelen szakaszban meghatározott esetekben a segédek, mint bűnrészesek, büntetendők."

Ugyanily intézkedéseket tartalmaz a német ált. btk. is. Megjegyzendő azonban, hogy ezen szigorúbb szempont alá csak azok az esetek tartoznak, a midőn dolus vagy legalább is culpa forog fenn, míg ellenkezőleg, ha csupán a casualis emberölés forog fen, mint pl. midőn valaki a másiknak kardjába rohanva sérül meg halálosan, úgy abban az esetben ennek a §.-nak alkalmazása nem volna helyén való. A fegyvernemek választása még egyáltalában nem állapíthatja meg azt a sulyosbító körülményt, hogy a dolus halálokozásra irányult. Másrészt az oly esetben, midőn halálos kimenetelre irányuló párbajról van szó, okvetetlenül kivánatos, hogy a cselek-

vény és a szándék között a szükséges causalis nexus meg legyen, de ez egyáltalában nem úgy értelmezendő, mintha a halálnak azonnal be kellene állani.

A magyar btk. értelmében

298. §.

„A ki ellenfelét a párviadalban megsebesíti: két évig terjedhető államfogházzal büntetendő.

Ha a megsebesített fél testének valamely tagját, vagy érzékét elveszítette, vagy ha a félnek a megsebesítésből gyógyíthatatlan sérülése származott: a büntetés három évig terjedhető államfogház leend.

A ki pedig ellenfelét a párviadalban megölte, habár halála nem rögtön következett is be: öt évig terjedhető államfogházzal büntetendő.“

A párviadal, melynél egyik fél sem szenvedett sérelmet, mind a két félre nézve a 296. §. sanctiója alá esik, mely így hangzik:

„A ki párviadal megkezdésére fegyveresen kiáll: egy évig terjedhető államfogházzal büntetendő.“

A büntető jog szelleme azt hozza magával,

hogy a 298. §. csupán akkor alkalmazható, ha causalis nexus van a cselekvény elkövetésére irányuló dolus és az eredmény között.

Ha azonban a véletlen játszik közbe, mint pl. ha a pisztoly csöve szétrobban vagy a penge eltörvén, a fél az ellenfél kardjába szalad és ezáltal az egyik fél a véletlen következtében megsebesül, úgy nem lehet azt okbeli nexus hiánya miatt betudni az illetőnek, ki a véletlent el nem háríthatta.

A 298. §. szelleméből kitünik, hogy a büntethetőség szempontjából irrevelans, hogy vajjon a párbaj feltételei úgy hangzottak-e, hogy a viadal halálra menjen vagy sem. Fentebb már kifejtettem, hogy btk.-vünk nem ismeri a minősített kihívást s így teljesen következetesnek kell mondani, a btk. 298. §-t, a mely a büntetés kimérésére nézve nem tesz külömbséget, hogy az egyik fél megsebesítése vagy megölése előre ki volt-e kötve vagy sem.

A párviadal alapján támadt eredmény beszámítására nézve, mely többé-kevésbbé mégis a véletlen műve, a cselekvőség belső motivumai is szerepet játszanak. Ily figyelemreméltó körülmények sorában fel kell említeni:

A párviadalt vivók társadalmi állását. A

katonatisztek (ideértve a polgári büntetőhatóság alá tartozó tartalékos tiszteket) enyhébb itéletre tarthatnak számot, mert a hadsereg szelleme megkivánja a fegyveres elégtételt. Ebben a pozitióban az önelhatározási lehetőség, tehát a párbajtól való elállás a minimumra van redukálva, a dolus is tehát enyhébb büntetést kell, hogy maga után vonjon, mint oly egyénnél, ki semmiféle moralis befolyás alatt nincs.

A tartalékos tisztekre alkalmazott büntetések annál jogtalanabbak, mert ők a katonai becsületbiróságnak vannak alávetve. A tiszti kardbojt, mint minden állami tisztség, nem magánjogi, hanem közjogi fogalom. Az illető nem jó kedvéből tiszt, hanem azért, mert a haza érdeke őt arra a poziturára állítja. Nincs tehát frivolabb ellenvetés, mint az, tegye le tiszti rangját és megszabadul a párbajozási kényszer alól. Ez teljesen helyes volna, hogyha az illető tart. tiszt valamely magánhivatalnak, tisztségnek tekinthetné tiszti mivoltját, de ez teljesen helytelen felfogás, mert az nagyon is közjogi minőségű és mint ilyen nem pusztán jogokkal, de kötelességekkel is jár, a melynek egyike az, hogy a bajtársi szellem előtt meg kell hódolni abban is, midőn azok csak azt tekintik

a kardbojtra méltónak, a ki annak mocsoktalan voltát meg is tudja védeni.

Meg kell emlékezni e helyütt még az u. n. párbaj-codexekről, melyek alatt a párbaj körül történő lépések összeségének foglalatát kell érteni. Két fő typus van ezen a téren, a francia és angol. A magyar párbaj-codex eltér a franciától, mert a vívótőr-párbajokat már kivételeseknek tekinti, míg a franciáknál ez úgyszólván a rendes fegyvernem. Nem tartozhatik ide a párbaj-szabályok részletezése, csak annyit akarok még megemlíteni, hogy a theoriában sokszor gáncsolják, midőn egy btk. utal a párbajszabályokra, mert — mint mondják — ezzel elismerik létezésüket.

Igaz, de a helyes criminalpolitika az elvek merevségének nem áldozza fel a nagyobb jó czélszerű elérését. Igen helyes, hogyha a btk. hivatkozik e szabályokra, valamint például a kereskedelmi törvény is hivatkozik az u. n. usanceokra.

4. Segédek, tanuk és más résztvevők.

Megérintettem már más helyütt, hogy azok a segédek, kik a kihívást végzik, csupán

akkor maradnak büntetlenül, ha előzetesen a békéltetést megkisérlik, az a kérdés merül fel tehát most, hogy quid iuris azokkal a segédekkel, a kik a harcnál közreműködtek. A magyar btk. 300. §. intézkedése így szól:

„A párviadalnál jelen volt tanuk és orvosok, továbbá az előbbi szakasz eseteinek kivételével, azon segédek, kik a párbajt megakadályozni törekedtek: nem büntettetnek."

Magyarázatra szorul, hogy mit ért a m. btk. tanuk nevezete alatt. Oly egyének, a kik a párviadalnál jelen vannak a nélkül, hogy abban active közreműködtek volna, céljuk csupán az, hogy az eset megtörténtéről tanuskodjanak: tanuk nevezete alatt szerepelnek főleg külföldön, a hol e functiójuk mindennapi dolog.

Nálunk ily „tanuk" közreműködése ugyan nem szokásos, de előfordulhatna, hogy külföldiek Magyarország területén párbajoznának, nem volt tehát fölösleges a törvénynek róluk is intézkedni.

Fel kell még említeni; hogy a német btk. különbséget tesz a „Cartellträger" és a „Secundanten" között. „Cartellträger" alatt azokat az egyéneket érti, a kik a kihívást felük nevében teljesítik, a „Secundanten" név pedig azokat

illeti meg, a kik magánál a küzdelem lefolyásánál segédkeznek és működnek közre. A törvény szavaiból világosan kitűnik, hogy a segédek pusztán akkor menekülnek meg a büntetés alól, hogyha a viadalt megakadályozni törekedtek. Ez alatt természetesen a törvény komoly törekvést ért, nem pedig üres formalitást. A birói cognitiónak marad tehát fentartva, hogy a segédek megtették-e a törvénykivánta kötelességüket, mert csak ebben az esetben szolgáltak reá a büntetlenségre.

Megemlítendő, hogy több btk. a segédeket bünteti és pedig abból az elvből kifolyólag, hogy ő nélkülök a párbaj meg nem történhetvén, ép ők azok, a kik azt lehetségessé teszik. A helyes politika azonban erre az álláspontra nem helyezkedhetik, mert ha igaz is, hogy ők teszik lehetővé a párbajt, de vajjon nem épen ők-e azok, a kik a párbaj szabályszerű lefolyását eszközlik és a kik ezért saját becsületükkel és mindenükkel felelősséget vállalnak, nemcsak az ellenféllel, hanem az egész társadalommal szemben.

Nem helyeselhető tehát azoknak a törvényeknek az intézkedése, a melyek a segédeket még akkor is fenyítik, midőn békítési kötelessé-

güknek eleget tettek és pedig annál kevésbbé, mert azokban az országokban, a melyek ily fajta intézkedéseket ismernek, még sem kevesbedett a párbajok száma.

A törvénynek az élet követelményeivel kell számolnia, ha nem akarja az állam, hogy irott malaszt maradjon. A segédek hivatása, ha feladatuk magaslatán állanak, oly magasztos, hogy csakugyan nem célszerű ép a legvakmerőbbekre bízni a becsület védelmét, a kik a törvény szigorával is szivesen farkasszemet fognak nézni. Segédek nélkül modern párbaj nem képzelhető. Ha tehát egy élethalálra szóló küzdelem nélkülök folyna le, úgy a magyar btk. szellemében párbajról szólani sem lehetne. Feltünő jelenség, hogy a német R. Str. G. B. nem kivánja meg a segédek okvetetlen szereplését.

Ez főleg abból tünik ki, hogy a 208. §. intézkedése szerint magasabb büntetési tétel alkalmazható, hogyha a párbaj „Secundansok“ nélkül folyt le. A magyar btk. — mint fentebb említettük — a tanukat is felmenti a büntetés alól, hogyha békítőleg hatottak. Nálunk a tanuk szereplése ritkább, mondhatni, kivételes jelenség. A német diák-párbajoknál azonban „Unparteiische“ név alatt nagy szerepet játszanak. Más

országokban büntetés alá esnek, de nálunk és Németországban nem esik bántódásuk. Az orvosok és sebészek nálunk is, mint általában mindenütt, büntetlenek maradnak, a mi abban leli helyes magyarázatát és megokolását, hogy nekik köszönhető, hogy a párviadaloknak sokszor különben szomorú következménye ki lesz kerülve és mellőzve.

5. *Párviadalra való buzditás.*

Majdnem valamennyi btk. külön büntetési tételekkel sujtja azokat, a. kik másokat párviadalra buzdítanak. A m. btk. 295. §. intézkedik erről az esetről, midőn így szól:

„A ki valakit párviadalra egyenesen buzdít, vagy azért, hogy mást ki nem hí, vagy a kihivást el nem fogadja, megvetéssel fenyeget; egy évig terjedhető államfogházzal büntetendő.“

A párviadalra való buzdítást élesen meg kell különböztetni mint a btk.-ben construált „delictum sui generist“ a párbajra való felbujtástól, mely alatt azt értjük, hogyha valaki mást párbaj vétségének elkövetésére szándékosan reá bír s ha az illető épen ennek a reábirásnak alapján követte el a büntetendő tettet. A btk.

71. §. alapján, mint felbújtót ugyanaz a büntetés kell, hogy érje, mint érné magát a bűn tettesét.

A párbajra való reábírás elvileg a ritkább esetek közé tartozik, mert nem igen szembeötlő, hogy valakinek mi érdeke volna abban, hogy más a párbaj vétségét elkövesse, de annál gyakoribb esetnek kell mondani, hogy valakit ép az ő környezete ugraszt bele. Helyesen intézkedett a m. btk., midőn a külföldi btk.-k mintájára „delictum sui generis"-nek minősítette azoknak a cselekvőségét, a kik bármi módon psychikai kényszert gyakorolnak másokra, hogy a lovagiasság mezejére lépjenek. A német btk. ugyancsak hasonló módon intézkedik. Ezen büntetendő cselekvény perfectiójához azonban korántsem elkerülhetetlenül szükséges, hogy a buzdítás nyomában párbaj támadjon. A helyes criminalistikus elvek értelmében teljesen meg van állapítva a büntethetőség, midőn e ténykedés egész önmagában valósult, a nélkül, hogy belőle párbaj keletkezett volna.

De habár a mondottak szerint a causalis nexus alapján támadó párbaj ténye nem is szükséges ezen „delictum sui generis" tényálladékának megállapításához, mind a mellett a 297. §,

— melynek értelmében „ha a felek a párviadaltól elállottak: senki sem büntethető“ — a párbajra buzdítókra nézve is jótétemény: reájuk nézve is elenyészik t. i. a büntethetőség, jóllehet a kihivás, sőt mi több, a fegyveres kiállás meg is történt. Annál kevésbbé lehet büntetésnek helye, ha a buzdított fél még a kihivásra sem szánta magát.

FORRÁSOK.

Breslauer: „Duellstrafen.“ Berlin 1890.

Dr. A. Berner: „Lehrbuch des deutschen Strafrechts.“ Leipzig 1871.

J. Bishop: „Commentaries on the law of criminal procedure.“ Boston 1872.

F. Carrara: „Programma al corso di diritto criminale.“ Lucca 1877.

Châteauvillard: „Essai sur le Duel“ 1836.

Cauchy: „Du duel.“ Paris 1846.

v. Eberstein: „Ueber die Ehre und falsche Ehrbegriffe.“ Leipzig.

W. v. Fürich: „Das Duell.“ Frankfurt a/M. 1886.

Gelöste und ungelöste Fragen aus dem akademischen Leben der Gegenwart. Aufsätze über das Verbindungswesen, Mensur und Duell. München 1886.

Dr. Horváth Ödön: „A párviadal.“ Eperjes 1887.

Dr. Hälschner Hugo: „Der Thatbestand des Zweikampfes und das studentische Schlägerduell.“ Megjelent a „Der Gerichtsaal“ c. folyóirat XXXIV. kötetében. 1883.

J. J. Haus: „Principes généraux du droit pénal belge.“ Paris 1874.

Dr. Hajnik Imre: „A perdöntő eskü.“ Budapest 1881.

Dr. Illés Károly: „A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata.“ 1892—93.

Kőrösi Sándor: „Az amerikai párbajról." Debrecen 1878.

Dr. A. Kohut: „Berühmte Duelle." Berlin 1891.

Dr. Lukács Adolf: „A párbaj büntetőjogi fejlődése és jelen állapota az európai államok újabb törvénykönyveiben." Megjelent a „Magyar Igazságügy" 18. és 19-ik kötetében.

Dr. Löw Tóbiás: „A magyar büntetőtörvénykönyv anyaggyüjteménye." Budapest 1880.

Dr. E. Levi: „Zur Lehre vom Zweikampfverbrechen." Leipzig 1889.

G. Letainturier-Fradin: „Le Duel à travers les âges." Paris 1892.

Dr. H. Meyer: „Lehrbuch des deutschen Strafrechts." Erlangen 1877.

Dr. Th. Marezoll: „Das gemeine deutsche Criminalrecht." Leipzig 1856.

Mellingen: „The history of duelling." 1849.

A. v. Oettingen: „Zur Duellfrage." Dorpat 1889.

Dr. A. v. Ofenheim: „Das Wesen des Duells." Wien 1887.

Il Progretto del Codice Penale per Regno d'Italia. Firenze. Stamperia reale 1870.

Schoppenhauer: „A becsületről." Fordította Székács. Budapest 1893.

Dr. Th. Schütze: „Die nothwendige Theilnahme am Verbrechen." Leipzig 1869.

Dr. Th. Schütze: „Lehrbuch des deutschen Strafrechts." Leipzig 1874.

Dr. Schnierer Aladár: „A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata." Budapest. 3 dik kiadás.

Séda Ernő: „A párbaj." Budapest 1882.

A. Tavernier: „L'art du Duel."

Dr. A. Teichmann: „Zweikampf." Megjelent a „Handbuch des deutschen Strafrechts." Herausgegeben von Dr. Fr. v. Holtzendorff." III. Band 1874.

Tóth Lőrinc: „A párbaj." Akadémiai értekezés. 1865.

C. Thümmel: „Der gerichtliche Zweikampf und das heutige Duell." Hamburg 1877.

„Vorschrift für das ehrenräthliche Verfahren vom Jahre 1884." Wien. Verlag der k. u. k. Hof- und Staatsdruckerei.

Cte Du Verger de St.-Thomas. „Nouveau Code du Duel." Histoire. — Législation. — Droit contemporain. Paris 1887.

W. E. Wahlberg: „Gesammelte Schriften und Bruchstücke über Strafrecht." Wien 1875.

Dr. Werner Rezső: „A magyar büntetőjog általános elvei." Budapest.

Dr. Albert Wiesinger: „Das Duell." Graz 1894.

TARTALOMJEGYZÉK.

